

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факкультет гуманітарно-педагогічний

УДК

ПОГОДЖЕНО

Декан факультету

(назва факультету)

(підпис)

(ПІБ)

“ ” 20__ р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

(назва кафедри)

(підпис)

(ПІБ)

“ ” 20__ р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему

Світові моделі підтримки сільського господарства

Спеціальність Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
(код і назва)

Освітня програма Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

(ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

(ПІБ)

Виконав

(підпис)

(ПІБ студента)

КІЇВ – 2022

ЗМІСТ

НУБІП України	
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
АНОТАЦІЯ.....	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	10
1.1. Категорія «сільське господарство» у сучасних міжнародних відносинах.....	10
1.2. Стан дослідження проблеми.....	14
1.3. Джерельна база дослідження.....	17
РОЗДІЛ 2. СВІТОВІ МОДЕЛІ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА НАПРЯМИ ЇХ АДАПТАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНИХ РЕАЛІЯХ.....	21
2.1. Динаміка та основні тенденції розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції.....	21
2.2. Огляд світових моделей підтримки сільського господарства.....	21
2.3. Перспективи впровадження закордонного досвіду підтримки.....	42
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ.....	48
3.1. Загальна характеристика розвитку сільського господарства України.....	48
3.2. Експортний потенціал сільськогосподарської галузі України.....	54
3.3. Проблема державної підтримки вітчизняного сільського господарства.....	59
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	74
НУБІП України	
НУБІП України	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НУБІП України

СГ – сільське господарство;

ООН – Організація Об'єднаних Націй;

ЦСР – цілі сталого розвитку;

НУБІП України

АПК – агропромисловий комплекс;

ECLAC – Економічної комісії для Латинської Америки;

AMIS – Інформаційна система сільськогосподарського ринку;

EASS – Європейська система статистики сільського господарства;

НУБІП України

ОЕСР – Організація економічної співпраці і розвитку;

ВВП – валовий внутрішній продукт;

АЧС – Африканська чума свиней;

ЕСХП – Єдину сільськогосподарську політику.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

АНОТАЦІЯ

Вагерич Анастасія Андріївна. Світові моделі підтримки сільського господарства. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістр за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Національний Університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2022.

Зміст анотації:

Об'єкт дослідження – сільське господарство. Предметом роботи є дослідження світових моделей підтримки сільського господарства та напрямів їх адаптації у вітчизняних реаліях. Мета роботи – дослідження світових моделей підтримки сільського господарства.

Методи дослідження: критичний аналіз літературних джерел щодо теми роботи; ретроспективне вивчення та аналіз економічних показників розвитку сільського господарства; статистико-економічні (прийоми групування, порівняння, табличний) щодо аналізу теми дослідження, синтезу та дедукції, узагальнення при визначенні проблем та перспектив розвитку сільського господарства в Україні.

Встановлено, що сільське господарство України має значний експортний потенціал, але потребує комплексної державної підтримки. Виявлено, що світовий ринок сільськогосподарської продукції розвивається динамічно.

Визначено перспективи впровадження закордонного досвіду підтримки.

Охарактеризовано існуючі проблеми державної підтримки вітчизняного сільського господарства України.

Отримані результати можуть бути використані студентами, вченими, аспірантами, докторантами для подальшого вивчення розвитку сільського господарства в Україні та світі й проблематики і напрямів його підтримки.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел з 85 найменувань і додатків. В першому розділі роботи розкрито теоретико-методологічні аспекти дослідження світових моделей

підтримки сільського господарства; у другому розділі досліджено світові моделі підтримки сільського господарства та направи їх адаптації у вітчизняних реаліях; в третьому розділі виконано аналіз сучасного стану підтримки сільського господарства України. Зміст кваліфікаційної роботи викладено на 89 сторінках друкованого тексту, включаючи 3 таблиці, 9 рисунків, 6 додатків.

Ключові слова за темою кваліфікаційної роботи: сільське господарство, державна підтримка, сільське господарство України, сфера сільського господарства, АПК, агроіндустрія, ринок сільськогосподарської продукції.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП



Актуальність дослідження. Протягом тисячоліть сільське господарство відіграло важливу роль у повсякденному житті суспільства та його економіці.

До землеробства полювання та збиральництва дозволяли людям виживати. Лише після переходу до планового посіву та збору врожаю люди почали процвітати.

Людство розробило інструменти та методи, щоб покращити сільськогосподарську продукцію за допомогою ефективніших засобів

самозабезпечення. Звідти інновації, які сформували промисловість, привели до

сучасної епохи. Сьогодні значення сільського господарства в економічно-

соціальному розвитку суспільства не можна применшувати. Адже сільське

господарство має значний вплив на економіку.

За своєю сутністю СГ – це практика вирощування природних ресурсів для

підтримки життя людини та забезпечення економічної вигоди. СГ поєднує

креативність, уяву та навички, пов'язані з посадкою сільськогосподарських

культур і вирощуванням тварин із сучасними методами виробництва та новими

технологіями. Сільське господарство також є бізнесом, який забезпечує світову

економіку товарами: основними товарами, що використовуються в торгівлі,

такими як зерно, худоба, молочні продукти, клітковина та сировина для палива.

Ключем до того, чому сільське господарство є важливим для міжнародних

відносин та суспільства загалом, є його продуктивність – від виробництва

сировини до внеску в глобальний ланцюг поставок та економічний розвиток.

Так, сировина є основним будівельним блоком світової економіки. Без доступу

до сировини виробники не можуть виготовляти продукцію. До

несільськогосподарської сировини належать сталь, мінерали та вугілля. Однак

багато сировини отримують із сільського господарства – від пиломатеріалів для

виготовлення будівельних матеріалів до трав для додання смаку їжі. Кукурудза,

наприклад, використовується для виробництва харчових продуктів і служить

основою для етанолу, типу палива. Іншим прикладом є смоли: рослини

продукти, що використовуються в різних промислових цілях, наприклад клеї, покриття та фарби, що використовуються в будівництві.

Для імпорту та експорту таких товарів, як сільськогосподарська продукція, потрібні такі способи доставки, як океанські, залізничні та вантажні перевезення.

Затримки в доставці сільськогосподарської продукції з портів України внаслідок російського вторгнення можуть створити проблеми в країнах Африканського континенту, вплинувши на глобальний ланцюг поставок.

Однак затримки з доставкою врожаю також можуть завдати шкоди регіонам, які очікують відвантаження, обмежуючи доступність продуктів на полицях магазинів і впливаючи на засоби до існування.

Сільське господарство впливає на світову торгівлю, оскільки воно пов'язане з іншими секторами економіки, підтримуючи створення робочих місць і заохочуючи економічний розвиток. Так, країни з сильним

сільськогосподарським сектором спостерігають зростання зайнятості в інших секторах. Країни зі зростанням продуктивності сільського господарства та міцною сільськогосподарською інфраструктурою також мають вищі доходи на душу населення, оскільки виробники в цих країнах впроваджують інновації за допомогою технологій і методів управління фермами для підвищення

продуктивності та прибутковості сільського господарства.

Сільське господарство пропонує можливість покращити життя мільйонів людей, які страждають від нестачі їжі, і допомогти країнам розвивати економіку,

яка створює робочі місця та підвищує доходи. Сьогоднішнє сільське господарство також впливає на майбутні покоління. Для забезпечення

довгострокового успіху глобального сільськогосподарського сектору побудова більш сталої економічної системи, яка відповідає ЦСР ООН, є надзвичайно важливою умовою для створення більш справедливого суспільства.

Зважаючи на значний СГ потенціал України та її експортні можливості вивчення світових моделей підтримки сільського господарства сьогодні має високий рівень актуальності та потребує ретельного дослідження задля розуміння необхідності та напрямів реформування вітчизняної

сільськогосподарської галузі та посилення позиції України у світовому ланцюгу поставок.

Вивченням розвитку сільського господарства та впровадження моделей його підтримки займалися численні вітчизняні і зарубіжні науковці, серед яких необхідно відмітити наступних: Я. Довгопол, М. Гонта, Р. Сущенко, І. Юсип'юк, М. Наливайко, О. Танасійчук, Ю. Баїнахевич, Н.Б. Кравченко, Р. Лещенко, Б. Й. Пасхавер, С. Страпчук, Б. Джонстон, Дж. Меллор, Н. Канна, Н. Пархоменко, І. Отенко, В. Отенко, М. Чепелюк, Т. Шульц, С. Тіммер, Х. Жао та інші. Роботи наведених науковців загалом зосереджуються на визначенні

впливу сільського господарства на економічне зростання й загальний соціально-економічний розвиток країни та світу. У той же час сучасні реалії ставлять об'єктивну необхідність проведення наукового дослідження світових моделей підтримки сільського господарства із окресленням можливості їх впровадження задля розвитку СГ України.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження світових моделей підтримки сільського господарства.

Відповідно до обраної мети роботи визначимо наступні завдання для дослідження:

- охарактеризувати категорію «сільське господарство» у сучасних міжнародних відносинах;
- визначити стан дослідження проблеми;
- визначити джерельну базу дослідження;
- дослідити динаміку та основні тенденції розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції;
- виконати огляд світових моделей підтримки сільського господарства;
- сформулювати перспективи впровадження закордонного досвіду підтримки;
- надати загальну характеристику розвитку сільського господарства України;
- оцінити експортний потенціал сільськогосподарської галузі України;

– визначити проблеми державної підтримки вітчизняного сільського господарства.

Об’єкт дослідження – сільське господарство.

Предметом роботи є дослідження світових моделей підтримки сільського господарства та напрямів їх адаптації у вітчизняних реаліях.

У кваліфікаційній роботі використані наступні **методи дослідження**: критичний аналіз літературних джерел щодо теми роботи; ретроспективне вивчення та аналіз економічних показників розвитку сільського господарства; статистико-економічні (прийоми групування, порівняння, табличний) щодо аналізу теми дослідження, синтезу та дедукції, узагальнення при визначенні проблем та перспектив розвитку сільського господарства в Україні.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правова база, літературні джерела та статистичні матеріали щодо розвитку сільського господарства, спеціальні монографічні й періодичні джерела, Інтернет-ресурси, офіційні сайти тощо.

Практичне значення дослідження визначається тим, що отримані результати можуть бути використані студентами, вченими, аспірантами, докторантами для вивчення розвитку сільського господарства в Україні та світі й проблематики і напрямів його підтримки.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел з 85 найменувань і додатків. В першому розділі роботи розкрито теоретико-методологічні аспекти дослідження світових моделей підтримки сільського господарства; у другому розділі досліджено світові моделі підтримки сільського господарства та напрями їх адаптації у вітчизняних реаліях; в третьому розділі виконано аналіз сучасного стану підтримки сільського господарства України. Зміст кваліфікаційної роботи викладено на 89 сторінках друкованого тексту, включаючи 3 таблиці, 9 рисунків, 6 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА1.1. Категорія «сільське господарство» у сучасних міжнародних
відносинах

Сільське господарство впливає на суспільство багатьма способами, включаючи: підтримку засобів до існування через їжу, середовище існування та роботу, забезпечення сировиною для харчової та іншої продукції; і побудова сильної економіки через торгівлю [28].

Світовий Банк зазначає, що сільське господарство може допомогти зменшити бідність, підвищити доходи та покращити продовольчу безпеку для 80% бідних у світі, які живуть у сільській місцевості та працюють переважно у сільському господарстві. Група Світового банку є провідним фінансистом сільського господарства у світі. Здорові, стійкі та інклюзивні продовольчі системи мають вирішальне значення для досягнення світових цілей розвитку [21]. Розвиток сільського господарства є одним із найпотужніших інструментів для подолання крайньої бідності, підвищення смісного процвітання та прогодування прогнозованих 9,7 мільярдів людей до 2050 року [45]. Зростання в сільськогосподарському секторі в два-чотири рази ефективніше підвищує доходи найбідніших верств населення порівняно з іншими секторами [64; 21; 36]. Аналіз фахівців Світового банку у 2016 році показав, що 65% бідних працюючих дорослих заробляли на життя за рахунок сільського господарства [27].

Сільське господарство також має вирішальне значення для економічного зростання всього світу, а в деяких країнах, що найменш розвиваються, воно може становити понад 25% ВВП [58].

Але зростання, спричинене сільським господарством, зменшення бідності та продовольча безпека знаходяться під загрозою. численні потрясіння – від

збоїв, пов'язаних з COVID-19, до екстремальних погодних умов, шкідників і конфліктів – впливають на продовольчі системи, що призводить до зростання цін на продукти харчування та зростання голоду [40].

Прискорення зміни клімату може ще більше знизити врожайність сільськогосподарських культур, особливо в регіонах світу з найбільшою нестачею продовольства. Сільське господарство, лісове господарство та зміни у землекористуванні спричиняють близько 25% викидів парникових газів. Пом'якшення наслідків у сільськогосподарському секторі є частиною вирішення проблеми зміни клімату [32].

Поточні системи харчування також загрожують здоров'ю людей і планети та створюють нестійкий рівень забруднення та відходів. Третина їжі, виробленої в усьому світі, або втрачається, або викидається. Вирішення проблеми втрат і харчових відходів має вирішальне значення для підвищення продовольчої та харчової безпеки, а також для досягнення кліматичних цілей і зменшення навантаження на навколишнє середовище. Ризики, пов'язані з неправильним харчуванням, також є основною причиною смерті в усьому світі [46]. Мільйони людей або недостатньо їдять, або вживають неправильну їжу, що призводить до подвійного тягара недоїдання, яке може призвести до хвороб і криз здоров'я [76].

У звіті за 2021 рік встановлено, що у 2020 році голодували від 720 до 811 мільйонів людей, тобто понад 10% населення світу [78]. Приблизно 3 мільярди людей у світі не можуть дозволити собі здорове харчування. Наслідки війни в Україні додають ризику глобальній продовольчій безпеці, оскільки ціни на продовольство, ймовірно, залишатимуться високими в осяжному майбутньому [21].

Отже, сільське господарство відіграє вирішальну роль в економіці країн, що розвиваються, і є основним джерелом продовольства, доходу та роботи для сільського населення. За останні кілька років стало все більш очевидним, що концепція як економістів, так і політиків щодо ролі сільського господарства в економічному розвитку зазнала важливу еволюцію. Приблизно чверть земної поверхні Землі зараз обробляється, причому за 30 років після 1950 року більше

землі було перетворено на рослинництво, ніж за попередні 150 років. У багатьох регіонах, включаючи Європу, Північну Америку, Австралію, а нещодавно Бразилію, Китай та Індію – людство також набуло вміння підвищувати врожайність за допомогою таких факторів, як добрива, пестициди та органічні добрива. Проте в багатьох бідніших країнах із низьким рівнем продуктивності та зростаючим населенням сільське господарство продовжує поширюватися на маргінальні та слабкі землі. У більшій частині Африки на південь від Сахари та значних частинах Азії – згідно з оцінками, зібраними Оцінкою екосистем тисячоліття (MEA) – майже не залишилося високопродуктивних земель. Проте

вдосконалення сільського господарства та землекористування є фундаментальними для досягнення продовольчої безпеки, подолання бідності та загального сталого розвитку. Сільське господарство у міжнародних відносинах стає все більш орієнтованим на торгівлю та чутливим до торгівлі. Питання торгівлі сільськогосподарською продукцією зараз вважаються набагато складнішими, ніж раніше [52].

Дослідники Д. Харріс і Д. Фуллер у дослідженні дефініції сільського господарства відзначають, що це найповніше слово, яке використовується для позначення багатьох способів, за допомогою яких сільськогосподарські рослини та домашні тварини підтримують населення планети, забезпечуючи їжею та іншими продуктами. Англійське слово *agriculture* походить від латинського *ager* (поле) і *colo* (культивувати), що в поєднанні означає латинське *agricultura*: обробка поля або землі. Але це слово охоплює дуже широкий спектр діяльності, яка є невід'ємною частиною сільського господарства та має власні описові терміни, такі як культивування, одомашнення, вирощування культур, садівництво та овочівництво, а також форми управління худобою, такі як змішані культури, тваринництво, скотарство та відгонне тваринництво. Крім того, сільське господарство часто кваліфікується такими словами, як початковий, протоземлеробський, екстенсивний та інтенсивний, точне значення яких не є самоочевидним. Багато різних атрибутів також використовуються для визначення конкретних форм сільського господарства, таких як тип ґрунту, частота вирощування та

основні культури чи тварини. Термін «сільське господарство» іноді обмежується вирощуванням сільськогосподарських культур, за винятком розведення домашніх тварин, хоча зазвичай цей термін передбачає обидві види діяльності.

Оксфордський словник англійської мови (1971) визначає сільське господарство дуже широко як «науку та мистецтво обробітку ґрунту, включаючи суміжні заняття збором урожаю та розведенням худоби; обробіток ґрунту, землеробство (у найширшому розумінні) [43].

Науковці Дж. Алстон та П. Парді сектор сільського господарства визначають різноманітним і сповненим суперечностей. На цей сектор припадає порівняно невелика частка світової економіки, але вона залишається центральною в житті великої кількості людей [22].

Дж. Лін визначає, що сільське господарство відіграє вирішальну роль у трансформації економіки для досягнення мети разом із досягненням інших важливих цілей розвитку, таких як забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування. Тому, щоб покласти край голоду та недоїданню, одночасно прискоривши економічне зростання, трансформація сільського господарства має стати реальністю. Модернізація сільського господарства готує умови для індустріалізації шляхом підвищення продуктивності праці, збільшення надлишків сільського господарства для накопичення капіталу та збільшення іноземної валюти через експорт. Модернізація також допомагає досягти гуманітарних цілей, підвищуючи доходи та продуктивність бідних фермерів, знижуючи ціни на продовольство та покращуючи харчування [55].

Державний комітет статистики України у своїх аналітичних зведеннях визначає сільське господарство як одну із провідних галузей виробничої сфери, яка характеризується вирощуванням сільськогосподарських культур та розведенням тварин.

Країни часто вважають сільське господарство пріоритетом «національної безпеки», оскільки ці продукти є необхідними для існування, тоді як більшість виробничих товарів не є настільки важливими, отже, попит на ці товари часто пов'язаний із настроями споживачів. Поряд з відмінностями в необхідності

сільського господарства з боку споживання, сільськогосподарське виробництво також відрізняється від виробництва з огляду на землю та інші біологічні вимоги до первинного сільського господарства; попит на низькокваліфіковану сезонну робочу силу, зокрема для виробництва плодів та овочів; та сезонність (Д. Чарлтон, М. Кастіло [29]; Дж. Лакстед, Р. Найра, Х. А. Снелл [56]).

Отже, сільське господарство беззаперечно відіграє основні ролі в економічному розвитку країни. Сільське господарство вже зробило значний внесок в економічне процвітання передових країн, і його роль в економічному розвитку менш розвинених країн є надзвичайно важливою. Сільське господарство є основою економіки, яке забезпечує людство основними інгредієнтами, а тепер і сировиною для індустріалізації.

1.2. Стан дослідження проблеми

Дослідження аграрного сектору в глобальній економіці в літературі має багато аспектів. Автори досліджують роль, тобто значення аграрного сектору в економічному зростанні, його вплив на сектор охорони здоров'я, вплив ПШ на результати діяльності сільськогосподарських компаній тощо. Більшість авторів починають свої дослідження з експорту сільськогосподарської продукції, аналізуючи індекси конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Економісти-аграрники підкреслюють важливу роль аграрного сектора в розвитку економіки. Для багатьох країн, що розвиваються з низьким рівнем доходу, сільське господарство є найбільшим сектором економіки та загальної зайнятості. Через це сільське господарство може служити катализатором економічного зростання (А. Довард, Дж. Кид, Дж. Моррісон І. Урей [34]; С. Айшер, Дж. М. Стаатц [35]; Б. Ф. Джонстон, Дж. В. Меллор [51]; Дж. В. Меллор [59]; Т. В. Шульц [72; 71]), створювати робочі місця (Л. Крістенсен [30], експерти Світового банку [84]), приносити безсумнівні результати зменшення бідності та покращення продовольчої безпеки та безпеки

харчування (Л. Крістенсен, Л. Демери, Дж. Кухл [31]; М. Іваніч, В. Мартін [50]; А. Краай [31]; М. Равальєн, С. Чен [67; 66].

Концепція структуралізму в економіці розвитку, з іншого боку, сходить до заснування Економічної комісії для Латинської Америки (ECLAC) у 1948 році.

Центральний принцип структуралізму полягає в тому, що країни, що розвиваються, якісно відрізняються від розвинутих. Крім того, якщо ці відмінності не визнаються, політика, спрямована на стимулювання зростання та скорочення бідності в країнах, що розвиваються, приречена на провал.

Інтелектуальні основи структуралізму приписують перш за все Раулю Пребішу, директору-засновнику ECLAC. Ключове розуміння Пребіша, яке залишається дуже актуальним і сьогодні, стосувалося важливої ролі індустріалізації в країнах, що розвиваються. Р. Пребіш [65] разом із Х. В. Зінгером [73] переконливо стверджували, що ціни на первинні товари порівняно з цінами на промислові товари з часом неминуче впадуть, прирікаючи бідні країни на бідність, якщо вони не індустріалізуються.

Підкреслення важливості сільського господарства або наголошення на важливості структурних змін, спричинених зростанням, може призвести до іншої стратегії зростання та політичних пріоритетів. Політика, рекомендована табором «сільське господарство на першому місці», наголошує на інвестиціях у сільське господарство, яке продемонструвало високі показники соціальної та економічної віддачі та скорочення рівня бідності (Дж. Алстон, С. Чан-Канг, М. С. Марра, П. Дж. Парді, Т. Дж. Віатт [23]; Д. Берлі, Дж. І. Алекс [26]; С. Фан, Л. Жанг, Х. Жанг [37]; П. Хазелл, Л. Хадлад [4426]; В. В. Руттан [6926]). Стратегії, запропоновані структуралістами, наголошують на галузевій політиці в тепер уже відомий період імпортозамінної індустріалізації у Латинській Америці, а також у багатьох країнах, що розвиваються в Африці та Азії. Хоча такі стратегії можуть працювати в перші роки розвитку в деяких країнах, у довгостроковій перспективі вони сповільнюють розвиток і часто закінчуються невдачею в багатьох інших країнах (С. Н. Тіммер, С. Айчер, Дж. Стаати [7726]). У більшості країн, що розвиваються, значна частина населення змушена постійно покладатися на

сільське господарство протягом значно довшого періоду, ніж очікували структуралісти, а нехтування сільським господарством призвело до того, що багато з них потрапили в пастку низькопродуктивної частини економіки та були виключені з процесу розвитку (Дж. Хуанг, К. Огеука, І. Розелле [49]).

У вітчизняних наукових джерелах у процесі дослідження сільського господарства відзначалася гостра необхідність його реформування в Україні через незадовільний стан порівняно із світовими досягненнями та наявними тенденціями. Необхідно відзначити, що спроби реформування вітчизняного сільського господарства періодично проводилися протягом усіх часів незалежності. Так історія реформування та підходів до нього викладена у монографії Н. Б. Кравченко [5]; роботах В. М. Гець [3], Б. Й. Пасхавер [8], С. Страпчук [16] та інших.

Слід зазначити, що погляди на роль сільського господарства різко змінилися за останні кілька десятиліть. На відміну від 1950-х і 1960-х років, коли сільське господарство традиційно вважалося неповноцінним партнером у розвитку, з якого робочу силу можна було б без виграшів перемістити в промисловість (В. А. Льюїс [54]), а інвестиції мали спрямовувати головним чином на індустріалізацію (А. Хіршман [48]), сучасні економісти розвитку сьогодні переважно погоджуються, що роль сільського господарства та розвитку села є невід'ємною частиною здорового розвитку держави. Хоча сільське господарство, безумовно, продовжує відігравати роль у забезпеченні надлишкової робочої сили для виробництва та послуг, сприяючи притоку іноземної валюти заробітчанами і підвищення доходів сільської місцевості. Проте при вивченні зв'язку між сільським господарством і економічними структурними змінами основна увага зосереджується на впливі сільського господарства на структурні зміни. Структурні зміни в сільському господарстві через трудовий поштовх і робочу силу були широко досліджені емпірично (наприклад, Ф. Альварез-Квадрато, М. Пюршке [24]). Зростання продуктивності в дрібному сільському господарстві часто відбувається повільніше, ніж зростання продуктивності в сучасному промисловому секторі. Разом із надінням

цін на сільськогосподарську сировину та основні продукти харчування багато сільських домогосподарств, чий засоби до існування залежать від натурального сільського господарства, майже не виграли від структурних змін, спричинених економічним зростанням (Дж. Хуанг, К. Отсука, Ч. Розелле [49]). Хоча розуміння впливу сільського господарства на структурні зміни є важливим для здорового розвитку, наслідки економічних структурних змін для ролі сільського господарства є не менш важливим.

Більшість вчених відзначає, що сільськогосподарські ринки є основою історії та майбутнього глобалізації. Завдяки росту населення та економічному зростанню, зниженню торговельних витрат і бар'єрів, а також еволюції порівняльних переваг (К. Андерсон [25]; А. Кастіно, Д. Дональдсон, Дж. Вогель, І. Веринг [33]) вартість світової торгівлі сільськогосподарською продукцією сягнула 1,3 трильйона доларів США у 2017 році, приблизно в сім разів вище (у реальному вираженні), ніж тридцять років тому [85]. Занепокоєння глобальними екологічними проблемами зростає в епоху глобалізації сільського господарства (С. Шмітц, А. Бієвальд, Х. Лотце-Кампен, А. Попп, Дж. П. Дієтріх, Б. Бодірський, М. Краусе, І. Вейндл [70]; Т. В'єдман, М. Лензен [8370]), оскільки міжнародна торгівля відіграє неоднозначну роль у досягненні продовольчої та екологічної безпеки (Т. В. Хертель, Ю. П. С. Балдос [47]). Оскільки регіональне сільськогосподарське виробництво та землекористування опосередковано пов'язані через торгівлю, вплив сільського господарства на розвиток країни може сильно залежати від моделі міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та масштабів інтеграції глобального ринку.

Отже, в процесі дослідження з'ясовано, що роль сільського господарства у розвитку країни та її місця на глобальному ринку зазнала змін у науковій спільноті. Сільське господарство сьогодні відіграє важливу роль у міжнародних відносинах та у глобалізаційних процесах.

Джерельна база дослідження

Джерельна база даного дослідження містить джерела трьох напрямів.

Перший напрям джерел сформовано із праць науковців, які представлено у періодичних виданнях, монографіях та книжках, які містять і теоретичні, і емпіричні дослідження проблематики сільського господарства. Дані джерела використано при написанні першого розділу і вони сформували теоретичну базу для дослідження. Також дані джерела дали змогу оглянути світові моделі підтримки сільського господарства.

Другий напрям – це статистичні дані міжнародних організацій щодо розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції. Першочергово це статистика Світового банку. Наступним джерелом є FAO – Організація Продовольства та Сільського господарства, створена при ООН. Статистична робота FAO [74] передбачає надання обґрунтованої та своєчасної статистики, яка має ключове значення для прийняття рішень, політики та інвестицій, які вирішують проблеми, пов'язані з продовольством і сільським господарством, від голоду та недоїдання до бідності в сільській місцевості, від продуктивності продовольчих систем до сталого використання природних ресурсів або зміни клімату. Власне FAO займається збором, аналізом, інтерпретацією та розповсюдженням статистичних даних про продовольство та сільське господарство, які мають значення для прийняття рішень. FAO також підтримує країни-члени у зборі, поширенні та застосуванні даних для формулювання політики та планів або для кращого спрямування інвестицій.

FAO має наступні інструменти для аналізу:

1) FAOSTAT надає безкоштовний доступ до статистичних даних про продовольство та сільське господарство (включаючи підгалузі рослинництва, тваринництва та лісового господарства) для понад 245 країн і територій і охоплює всі регіональні групи FAO з 1961 року до останнього доступного року.

2) Індикатори ЦСР. Портал даних FAO щодо цілей сталого розвитку (ЦСР) надає доступ до 21 показника ЦСР, які знаходяться під опікою FAO, а також до ключової інформації для підтримки країн у відстеженні прогресу на шляху до ЦСР.

3) AMIS. Інформаційна система сільськогосподарського ринку (AMIS) є міжвідомчою платформою для підвищення прозорості продовольчого ринку та політичного реагування на продовольчу безпеку. Даний портал надає ринкову інформацію про чотири види зерна, які особливо важливі на міжнародних продовольчих ринках: пшениця, кукурудза, рис і соєві боби [74].

Важливим джерелом є статистика сільського господарства ОЕСР. Бази даних ОЕСР про сільське господарство є унікальною колекцією сільськогосподарської статистики та забезпечують основу для кількісної оцінки та аналізу сільськогосподарської економіки. Вона включає прогнози щодо розвитку основних сільськогосподарських ринків і товарів, детальні оцінки підтримки політики, а також показники екологічної ефективності сільського господарства. Дані стосуються як країн ОЕСР, так і країн, що не є членами [61].

Ще одним джерелом для аналізу розвитку сільського господарства в межах країн Європи є Євростат. У рамках Євростату існує Європейська система статистики сільського господарства (EASS), яка містить понад 50 наборів даних які передаються до Євростату [75].

Третім напрямом джерел є статистичні дані щодо розвитку вітчизняного сільського господарства, серед яких необхідно відмітити Державну службу статистики України [14] та дані Міністерства аграрної політики та продовольства України [7].

Отже, джерельна база дослідження представлено теоретичними напрацюваннями науковців, представлених у наукових працях, та статистична і аналітична інформація міжнародних організацій та владних структур України.

Висновки до розділу 1

За результатами написання першого розділу сформовано такі висновки та узагальнення.

1) Надано характеристику сільському господарству, яке відіграє вирішальну роль в економіці країн, що розвиваються, і є основним джерелом продовольства, доходу та роботи для сільського населення. Сільське господарство визначено як одну із провідних галузей виробничої сфери, яка характеризується вирощуванням сільськогосподарських культур та розведенням тварин. Сільське господарство вже зробило значний внесок в економічне процвітання передових країн, і його роль в економічному розвитку менш розвинених країн є надзвичайно важливою. Сільське господарство є основою економіки, яке забезпечує людство основними інгредієнтами, а тепер і сировиною для індустріалізації.

2) Сьогодні дослідження аграрного сектору в глобальній економіці в літературі має багато аспектів. Економісти-аграрники підкреслюють важливу роль аграрного сектору в розвитку економіки. Необхідно відзначити, що погляди на роль сільського господарства різко змінилися за останні кілька десятиліть. Так, сучасні економісти сьогодні переважно погоджуються, що роль сільського господарства та розвитку села є невід'ємною частиною здорового розвитку держави. Більшість вчених відзначає, що сільськогосподарські ринки є основою історії та майбутнього глобалізації. У процесі дослідження з'ясовано, що сільське господарство сьогодні відіграє важливу роль у міжнародних відносинах та у глобалізаційних процесах.

3) Джерельна база даного дослідження містить джерела трьох напрямів: праці науковців (які представлено у періодичних виданнях, монографіях та книжках, які містять і теоретичні, і емпіричні дослідження проблематики сільського господарства); статистичні дані міжнародних організацій щодо розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції; статистичні дані щодо розвитку вітчизняного сільського господарства.

РОЗДІЛ 2

СВІТОВІ МОДЕЛІ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА НАПРЯМИ ЇХ АДАПТАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНИХ РЕАЛІЯХ

2.1. Динаміка та основні тенденції розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції

Сільське господарство є важливою галуззю світової економіки. Насправді глобальна додана вартість, створена сільським господарством, лісовим господарством і рибальством, зросла на 73% в реальному вираженні між 2000 і 2019 роками, досягнувши 3,5 трлн. доларів у 2019 році (рис. 2.1). Мало того, у 2020 році сільське господарство забезпечило роботу 874 мільйонам людей, що становить 27 % глобальної робочої сили [38].

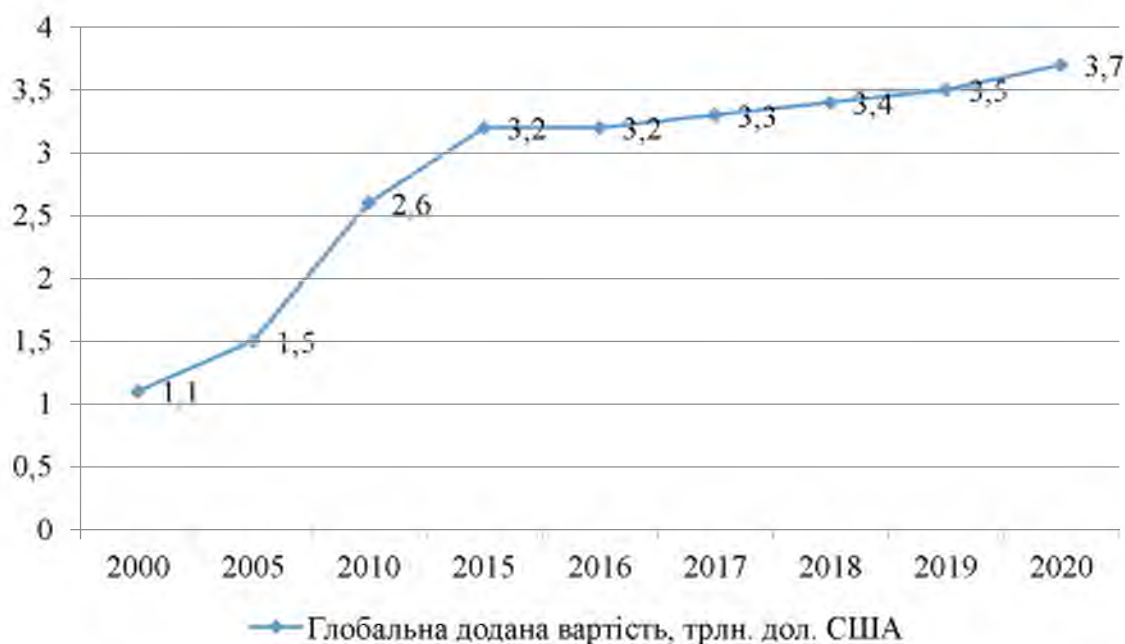


Рис. 2.1. Динаміка глобальної доданої вартості, створеної сільським господарством, лісовим господарством і рибальством, трлн. дол. США

Джерело: складено автором на основі [57]

Загалом глобальна додана вартість, створена сільським господарством, лісовим господарством і рибальством, у 2000 році становила 3,3% від рівня ВВП, у 2020 році досягла до 4,3% (рис. 2.2).

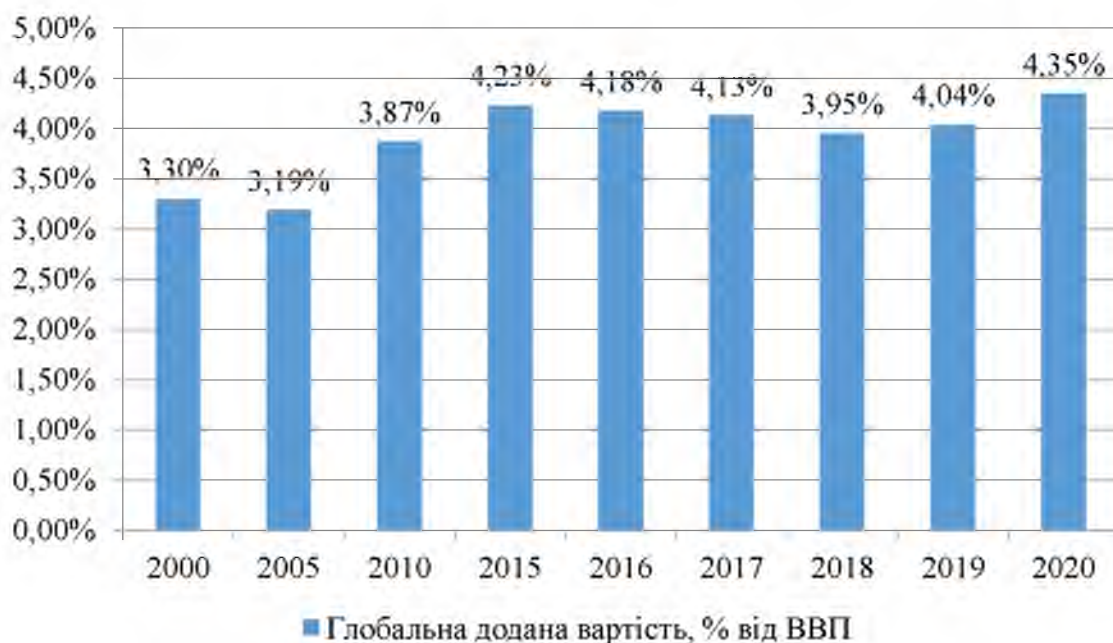


Рис. 2.2. Динаміка глобальної доданої вартості, створеної сільським господарством, лісовим господарством і рибальством, % ВВП

Джерело: складено автором на основі [57]

Що стосується виробництва, то загальне виробництво основних сільськогосподарських культур зросло на 53% між 2000 і 2019 роками, досягнувши рекордного рівня в 9,4 мільярда тонн у 2019 році. Половина

світового виробництва основних сільськогосподарських культур складається лише з чотирьох культур: пшаврої тростини, кукурудзи, пшениця і рису [38].

Виробництво рослинних олій різко зросло через збільшення попиту на пальмову олію, з виробництвом більш ніж удвічі в період між 2000 і 2018 роками.

Виробництво м'яса також спостерігало значне зростання, збільшившись на 44% між 2000 і 2019 роками, щоб досягти 337 мільйонів тонн.

Незважаючи на зростання кількості виробленої їжі, глобальний рівень поширеності недіагностиції різко зріс у період між 2019 та 2020 роками під

наслідком пандемії COVID-19. Майже 10% населення світу страждали від голоду в 2020 році, порівняно з 8,4% в 2019 році [38].

Якщо говорити про екологічну стійкість, то з 2000 по 2019 рік площа лісів скоротилася на 94 мільйони гектарів – приблизно як розмір Об'єднаної Республіки Танзанія. Майже всі країни Близького Сходу та Північної Африки мають рівень нестачі води, близький або вищий за 100%. Викиди парникових газів на сільськогосподарських угіддях зменшилися на 2% між 2000 і 2019 роками, але викиди парникових газів на фермі фактично зросли на 11%. Близько 55% з них пов'язані з тваринництвом [38].

Країни, що розвиваються, частіше, ніж розвинені країни, покладаються на сільське господарство генеруючи більший відсоток ВВП. Загалом, частка сільського господарства в загальному ВВП є найвищою в країнах Африки та Південної Азії (Додаток А.1). Такі фактори, як клімат, орні землі, доступ до технологій і кількість людської праці, впливають на сільськогосподарське виробництво в різних частинах світу.

Трійка найкращих країн американських країнах за обсягом сільськогосподарської продукції (Додаток А.2):

1. США – 204,9 млрд. дол. США та 1,42% зайнятих у сільському господарстві;
2. Бразилія – 74,4 млрд. дол. США та 9,39% зайнятих у сільському господарстві;
3. Мексика – 36,7 млрд. дол. США та 12,99% зайнятих у сільському господарстві [81].

В американських континентах існує величезна різниця між сільськогосподарським виробництвом у розвинутих країнах і країнах, що розвиваються. У таких розвинених країнах, як США, працює менше людей, але виробляється більше сільськогосподарської продукції. Країни Центральної Америки та західного узбережжя Південної Америки мають вищий відсоток населення, зайнятого в сільському господарстві.

Топ-3 країни Азії за сільськогосподарським виробництвом мають наступний вигляд (Додаток А.3):

1. Китай – 952,6 млрд. дол. США та 26,77% зайнятих у сільському господарстві;

2. Індія – 381,7 млрд. дол. США та 43,86% зайнятих у сільському господарстві;

3. Індонезія – 135,5 млрд. дол. США та 30,53% зайнятих у сільському господарстві [81].

Країни Південної та Південно-Східної Азії мають найвищий рівень сільськогосподарського виробництва в цьому регіоні, а також найвищу зайнятість у сільському господарстві. Навпаки, країни Близького Сходу, такі як Оман і Ємен, мають найнижчий рівень сільськогосподарського виробництва.

Деякі економіки, як-от Індія, що швидко розвивається, значною мірою покладаються на сільське господарство як для зростання, так і для засобів існування. В інших країнах Південної Азії, таких як Непал і М'янма, більше половини населення зайнято в сільському господарстві.

Топ-3 країни Африки за сільськогосподарським виробництвом (Додаток А.4):

1. Нігерія – 83,4 млрд. дол. США та 36,62% зайнятих у сільському господарстві;

2. Кенія – 29,9 млрд. дол. США та 57,45% зайнятих у сільському господарстві;

3. Єгипет – 27,6 млрд. дол. США та 24,87% зайнятих у сільському господарстві [81].

Значна частина економіки Африки залежить від сільськогосподарського виробництва. У восьми африканських країнах, включаючи Сьєрра-Леоне, Малі та Гвінею-Бісау, більше третини ВВП припадає на сільськогосподарську продукцію. Так само в семи африканських країнах, включаючи Нігер, Чад і Уганду, понад 70% населення зайнято в сільському господарстві.

Топ-3 країни Європи за обсягом сільськогосподарської продукції наведено нижче (Додаток А.5):

1. Франція – 55,6 млрд. дол. США та 2,6% зайнятих у сільському господарстві;

2. Туреччина – 46 млрд. дол. США та 19,2% зайнятих у сільському господарстві;

3. Іспанія – 42,8 млрд. дол. США та 4,31% зайнятих у сільському господарстві [81].

У більшості європейських країн менше 10% населення кожної країни зайнято в сільському господарстві. Винятками є здебільшого країни Східної Європи, зокрема такі країни, як Албанія, Азербайджан і Грузія, у сільському господарстві яких зайнято понад 30% населення. Європейські країни з найбільшим виробництвом сільського господарства переважно розташовані в Західній Європі, за винятком Туреччини на південному сході.

Топ-3 країни Океанії за сільськогосподарським виробництвом представлено нижче (Додаток А.6):

1. Австралія – 43 млрд. дол. США та – 2,57% зайнятих у сільському господарстві;

2. Нова Зеландія – 14,4 млрд. дол. США та – 6,16% зайнятих у сільському господарстві;

3. Папуа-Нова Гвінея – 4,2 млрд. дол. США та – 67,66% зайнятих у сільському господарстві [81].

Хоча в Австралії та Новій Зеландії рівень зайнятості в сільському господарстві низький, деякі острівні країни Тихого океану, такі як Папуа-Нова Гвінея та Тимор-Лешті, використовують більше половини своїх працівників у сільському господарстві.

Враховуючи його важливість для світової економіки, сільське господарство є одним із найбільш привабливих ринків. Наприклад, уряд Канади інвестує 49,5 мільйонів доларів у такі технології, як роботизовані комбайни та комп'ютерні мережі, щоб оцифрувати та автоматизувати аспекти

сільськогосподарського виробництва. Подібним чином докладає зусилля Ізраїль щодо подальшої модернізації сільського господарства за допомогою розвідки про зашпилення та безпілотних літальних апаратів для збору плодів, що привертає увагу міжнародної спільноти. Технологічний прогрес, швидше за все, ще більше змінить сільськогосподарське виробництво в усьому світі, а також потребу в кадрах у цій галузі.

Із початку 2000-х років зростання торгівлі сільськогосподарською продукцією сприяло зниженню тарифів на сільськогосподарську продовольчу продукцію, реформи підтримки виробників, що спотворюють торгівлю, і підписання кількох торгових угод. Торгівля сільськогосподарською продукцією також підтримується потужним економічним зростанням у країнах, що розвиваються, зокрема в Китаї, і зростаючим попитом на біопаливо, оскільки країни прагнуть скоротити свої викиди CO₂ і свою залежність від викопного палива. Це розширення торгівлі сприяло більш ефективному розподілу сільськогосподарського виробництва між країнами та регіонами.

Відповідно до Прогнозу розвитку сільського господарства ОЕСР-ФАО на 2021-2030 рр. протягом наступного десятиліття торгівля дедалі більше відображатиме розбіжності між попитом і пропозицією серед торгових партнерів. Прогнозується, що в деяких регіонах спостерігатиметься значне збільшення попиту на продовольство, зумовлене зростанням населення або доходів, але вони не обов'язково матимуть ресурси для відповідного збільшення сільськогосподарського виробництва. Крім того, соціально-культурні зміни та зміни способу життя в моделях споживання змінюють профіль попиту в більшості регіонів. Тому торгівля сільськогосподарською продукцією відіграватиме все більшу роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки та харчування протягом наступного десятиліття, з'єднуючи виробників із різноманітним споживчим попитом у всьому світі [12].

Різні зростання продуктивності, вплив зміни клімату на виробництво та розвиток хвороб рослин і тварин, з іншого боку, вплинуть на пропозицію. Торгівля допоможе згладити коливання пропозиції продовольства та об'єднає

виробничі ризики в різних країнах, діючи як буфер на випадок внутрішніх або зовнішніх шоків. У цьому контексті добре функціонуюча, прозора та передбачувана міжнародна торгова система буде важливою для пом'якшення регіональних дисбалансів, що виникають, і підтримки сталого глобального розвитку, особливо щодо досягнення ЦСР. Торгівлю було визначено як засіб реалізації для досягнення ЦСР2, яка спрямована на припинення голоду, досягнення продовольчої безпеки й покращення харчування та сприяння сталому сільському господарству» [42]).

До 2030 року торгівля сільськогосподарською продукцією буде продовжувати розвиватися, хоча й повільніше, ніж протягом останнього десятиліття, через уповільнення зростання попиту в Китаї та інших країнах з економікою, що розвивається, а також зниження глобального попиту на біопаливо. Прогнозується, що середній обсяг торгівлі сільськогосподарськими товарами зростатиме на 1,3% річних протягом прогнозованого періоду порівняно з 3% річними протягом попереднього десятиліття. Прогнози вказують на явне уповільнення торгівлі більшістю товарів (рис. 2.3).

Очікується, що торгівля біопаливом і свининою скоротиться протягом наступного десятиліття. Падіння торгівлі біодизелем (-1,4% на рік) в основному відображає зниження імпортного попиту на біодизельне паливо з пальмової олії в Європейському Союзі та високий внутрішній попит в Індонезії, оскільки країна прагне реалізувати свою програму. Очікується, що торгівля етанолом також скоротиться, хоча й нижчими темпами (-1% на рік), головним чином через зниження експорту зі Сполучених Штатів, оскільки там скорочується виробництво етанолу.

Після досягнення піку в 12 млн. тонн у 2020 році, прогнозується, що торгівля свининою також дещо знизиться протягом наступного десятиліття (-0,6% річних).

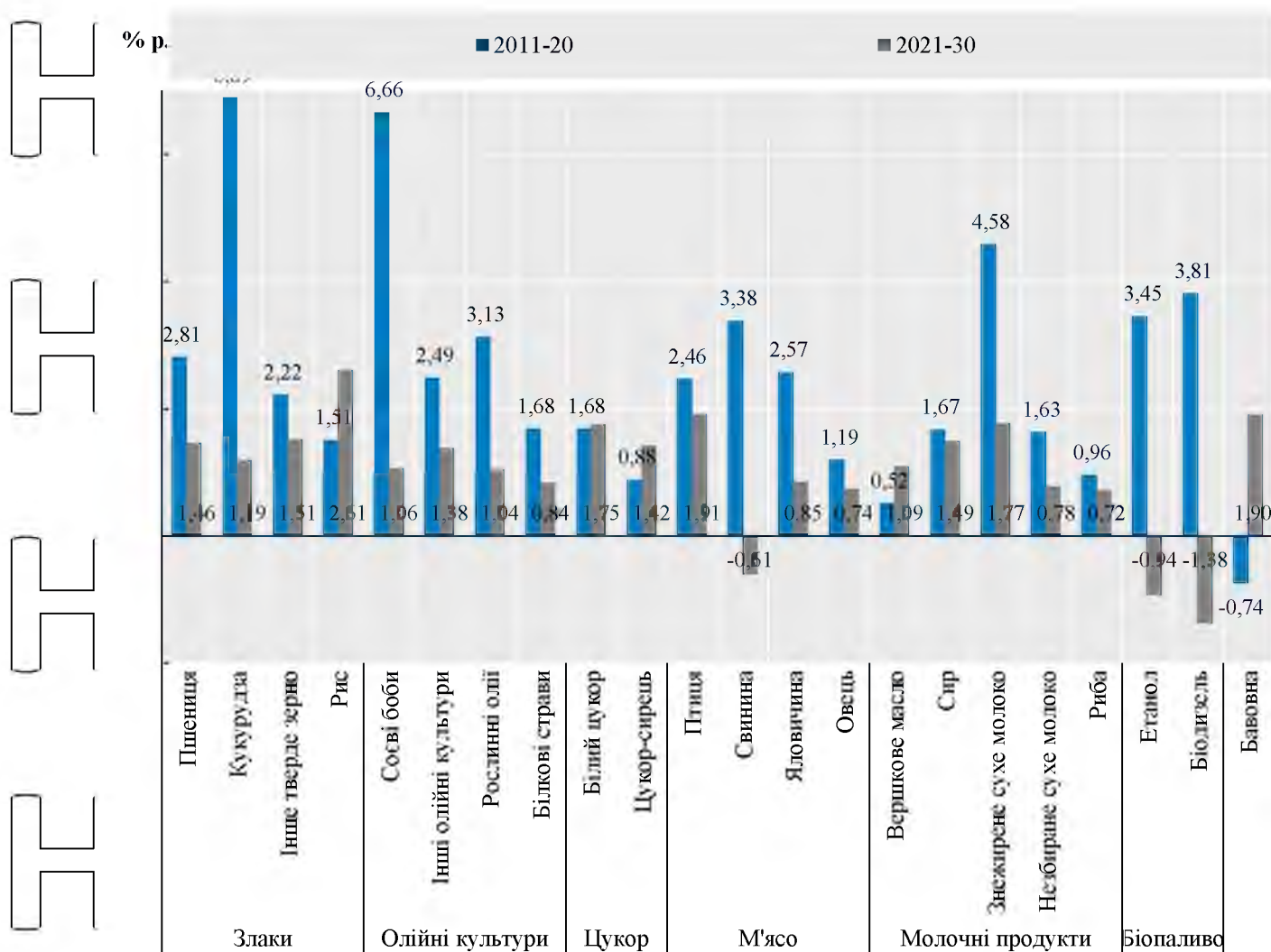


Рис. 2.3. Річний темп зростання обсягів торгівлі, розрахований за базовими цінами 2014-16 рр.

Джерело: складено автором на основі [12]

Спадах АЧС у Китаї та кількох країнах Азії (наприклад, у В'єтнамі) спричинив сплеск імпортного попиту на м'ясо свинини у 2019-2020 роках, який був значною мірою покритий зростанням експорту з Європейського Союзу, США, Канади та Бразилії. Оскільки виробництво свинини в Китаї поступово відновлюється, очікується, що торгівля свининою сповільниться [41]).

Помітними винятками із загального уповільнення торгівлі сільськогосподарською продукцією є рис і бавовна. Прогнозується, що торгівля

рисом зростатиме на 2,6% річних протягом наступного десятиліття порівняно з 1,5% річних за останні десять років. Зростання світової торгівлі рисом буде підтримуватися надлишком виробництва в Індії, оскільки очікується, що виробництво зростатиме вищими темпами, ніж внутрішній попит. Надлишок рису в Індії буде в основному спрямований в Африку на південь від Сахари, де, за прогнозами, імпорт рису зросте на 90% протягом наступних десяти років. Також очікується, що торгівля бавовною зростатиме швидше, ніж за останнє десятиліття (+1,9% річних), що відображає зростаючий попит на бавовну-сирець з боку текстильної промисловості, яка здебільшого розташована в країнах з обмеженим виробничим потенціалом (наприклад, Бангладеш, В'єтнам). Високий імпортуний попит на бавовну-сирець буде в основному задоволений за рахунок зростання експорту найбільшими експортерами, тобто Сполучених Штатів, Бразилії та країн Африки на південь від Сахари [12].

Якщо припустити зменшення впливу попередньої лібералізації торгівлі, яка сприяла розвитку світової торгівлі сільськогосподарською продукцією, і відсутність суттєвих змін у політиці, торгівля відносно виробництва стабілізується протягом наступного десятиліття, оскільки очікується, що зростання торгівлі буде тісніше узгоджуватися зі зростанням виробництва.

Для багатьох сільськогосподарських товарів частка продукції, що продається, є фактично низькою (рис. 2.4). Лише для деяких товарів торгівля становить принаймні одну третину світового виробництва. Це стосується бавовни, цукру, сої, рослинних олій і сухого молока, які потрібні для подальшої переробки. Частка виробництва деяких із цих товарів різко зросла за останнє десятиліття. Для сухого молока це головним чином відображає зростаючий імпортуний попит у Китаї та надлишок виробництва сухого знежиреного молока у Європейському Союзі та Сполучених Штатах, який головним чином спрямовувався до країн, що розвиваються. Високий попит на корми в Китаї, з іншого боку, спричинив зростання імпортуного попиту на сою, який в основному задовольнявся зростанням експорту зі Сполучених Штатів і Бразилії.

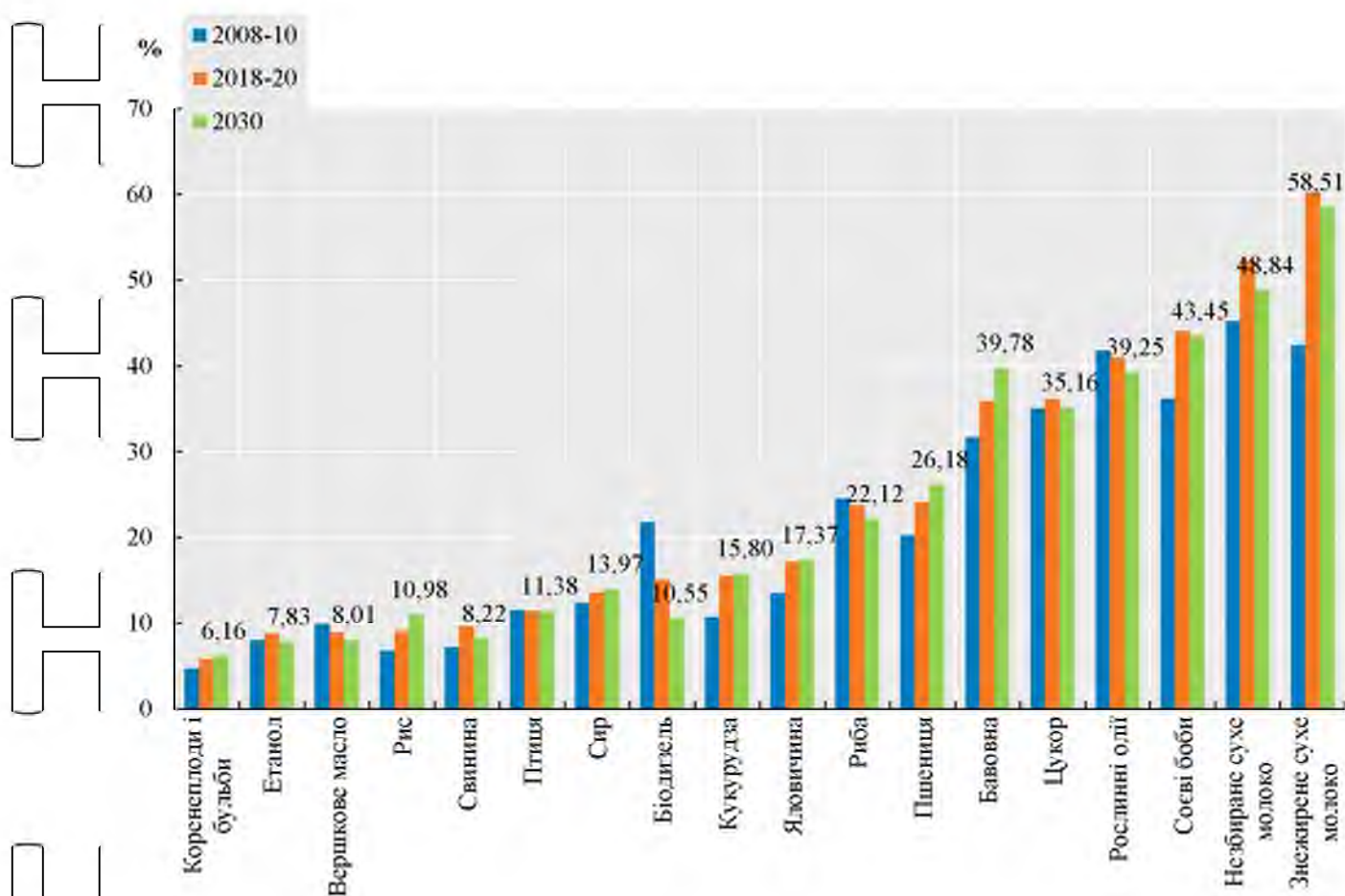


Рис. 2.4. Частка продукції, що продається, за товарами

Примітка. Ця частка розраховується як експорт над виробництвом (в обсязі).

Джерело: складено автором на основі [12]

Протягом наступного десятиліття частка продукції, яка торгується, суттєво не зміниться для обраних сільськогосподарських товарів, оскільки не очікується значних змін у торгових моделях. Частка експорту ряду товарів може незначно знизитися протягом прогнозованого періоду, відображаючи або слабкість імпортного попиту, або збільшення внутрішнього використання, або те й інше у випадку біодизеля.

Відмінності в кліматі та географії, включаючи наявність продуктивних сільськогосподарських угідь, визначають схему порівняльних переваг у виробництві різних сільськогосподарських товарів. Порівняльна перевага разом

із відмінностями в щільності населення та зростанні населення, а також факторами політики визначають торгові потоки між регіонами. Країни з повільним зростанням населення, низькою щільністю населення та сприятливими природними даними, як правило, стають експортерами сільськогосподарської продукції, тоді як країни з швидким зростанням населення, більшою щільністю населення та менш сприятливими природними даними, як правило, стають імпортерами. Очікується, що протягом наступного десятиліття диференціація між регіонами-чистими експортерами та чистими імпортерами посилиться (рис. 2.5).

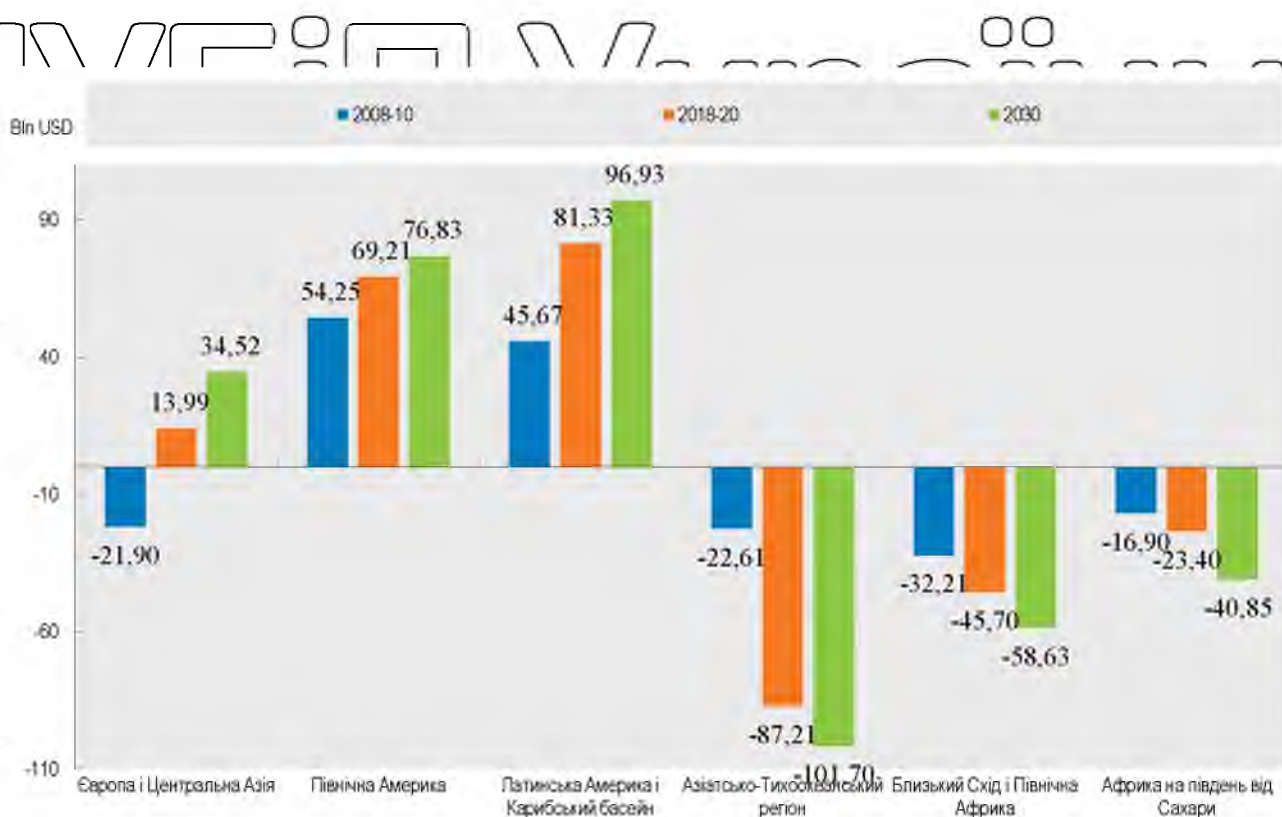


Рис. 2.5. Чиста торгівля за регіонами, у постійній величині

Джерело: складено автором на основі [12]

Очікується, що країни Латинської Америки та Карибського басейну змінять свої позиції як головного світового постачальника сільськогосподарських товарів із прогнозованим збільшенням їхнього чистого експорту на 19% між 2018-20 та 2030 роками. Збільшення виробництва

кукурудзи, сої, яловичини, птиці та цукру сприятиме цьому розширенню. Очікується, що чистий експорт з Північної Америки, другого провідного постачальника сільськогосподарської продукції на світові ринки, буде збільшуватися повільніше (на 11% між 2018-20 та 2030 роками) через повільніше зростання виробництва. Зростання експорту кукурудзи та сої, зокрема, суттєво сповільниться з темпу 5,8% річних в останнє десятиліття до менше ніж 1% річних протягом наступного десятиліття.

Європа та Центральна Азія з часом перейшли від нетто-імпортерів сільськогосподарської продукції до нетто-експортерів у 2014 році, частково через стагнацію населення та незмінне споживання на душу населення, що обмежує внутрішній попит. Зростання виробництва також сприяло покращенню показників експорту, зокрема для України та Росії, які за кілька років стали конкурентоспроможними експортерами кукурудзи та пшениці відповідно завдяки значному підвищенню продуктивності. За прогнозами, протягом наступного десятиліття чистий експорт з регіону збільшиться більш ніж удвічі, в основному завдяки збільшенню експорту з Росії та України.

Чистий імпорт найбільшого регіону нетто-імпортера, Азії та Тихого океану, за прогнозами, зросте на 17% між 2018-20 та 2030 роками, в основному завдяки збільшенню чистого імпорту Китаєм (11%). Дефіцит торгівлі сільськогосподарською продукцією Китаю неухильно зростає протягом останніх 20 років, з 2,6 мільярдів доларів США у 2000 році до 66 мільярдів доларів США у 2019 році та досяг піку в 86 мільярдів доларів США у 2020 році (за цінами 2014-16 років), через спалахи АЧС, які викликали сплеск імпортного попиту в Китаї. Очікується, що протягом наступного десятиліття чистий імпорт Китаю збільшуватиметься повільніше, ніж протягом останнього десятиліття, через уповільнення зростання чисельності населення, насичення споживання харчових продуктів на деякі товари та підвищення ефективності виробництва.

Однак великий торговий дефіцит Азіатсько-Тихоокеанського регіону маскує важливі відмінності між країнами та субрегіонами. Наприклад, Океанія та Південно-Східна Азія є традиційними нетто-експортерами

сільськогосподарської продукції, але очікується, що в наступному десятилітті їхні торговельні активи залишаться незмінними. Індія, з іншого боку, не є ні великим імпортером, ні великим експортером, незважаючи на свій розмір.

Очікується, що протягом наступного десятиліття внутрішнє виробництво буде йти в ногу зі зростанням чисельності населення та доходів на душу населення з невеликими змінами в його загальній торговій позиції. Очікується, що значне зростання споживання та виробництва молочних продуктів в Індії мало вплине на світову торгівлю.

Африка на південь від Сахари, Близький Схід і Північна Африка також є великими нетто-імпортерами сільськогосподарських товарів, зокрема зернових, які підтримують продовольчу безпеку як безпосередньо, так і через використання у якості корму для тварин. Очікується, що до 2030 року чистий імпорт країн Африки на південь від Сахари зросте на 75% через зростання імпорту пшениці, рису, кукурудзи та сої.

Зростання продуктивності сільського господарства допомогло б підвищити рівень самозабезпечення регіону та зменшити його дефіцит торгівлі. Хоча країни Африки на південь від Сахари є великим нетто-імпортером основних сільськогосподарських товарів, Африка є чистим експортером іншої сільськогосподарської продукції, включаючи какао,

каву, чай, фрукти та овочі. Очікується, що до 2030 року чистий імпорт регіону Близького Сходу та Північної Африки зросте до понад 28%, що ще більше посилить залежність регіону від міжнародних ринків. Регіон Близького Сходу та Північної Африки залишатиметься найбільшим імпортером основних продуктів харчування на душу населення.

До країн, які мають залежність від експорту, яка перевищує 25% відносяться: Нова Зеландія, Норвегія, Парагвай, Канада, Австралія, Аргентина, Україна, Бразилія [12].

Браховуючи зростаючий регіональний дисбаланс, використання політики обмеження торгівлі (наприклад, обмеження експорту) може мати згубний вплив на глобальну продовольчу безпеку. Під час пандемії COVID-19 міжнародна співпраця та прозорість ринку завадили широкому використанню цих політик

[62]. Важливо враховувати уроки минулих потрясінь для розуміння майбутніх тенденцій у виробництві, збоях у транспорті чи ланцюзі поставок. Торговельні обмеження мають негативний вплив як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, підриваючи потенціал пропозиції.

Для багатьох країн торгівля відіграє центральну роль у діяльності галузі. Експорт деяких сільськогосподарських товарів становить значну частку внутрішнього виробництва і, отже, є важливим джерелом доходу та можливістю доступу до зростаючих ринків, не впливаючи на місцеві ринки. Однак висока залежність від експорту також збільшує вразливість до коливань і потрясінь на міжнародних ринках, а також до змін у торговельній політиці, що може негативно вплинути на сільські та прибережні сектори цих країн. Тарифи та інші типи обмежень на імпорт на міжнародному рівні, наприклад, можуть вплинути на їхні перспективи доходу.

2.2. Огляд світових моделей підтримки сільського господарства

Оскільки сільське господарство стає продуктивнішим, надлишок робочої сили переміщується з сільських ферм на робочі місця в містах. Хоча результатом цього етапу є зменшення частки сільського господарства у ВВП і робочої сили, процес модернізації сільського господарства є критично важливим для економічної трансформації та досягнення продовольчої безпеки та покращення харчування.

Лін Дж. визначає два ключових напрямки для здійснення трансформації сільського господарства. По-перше, критично важливо зробити сучасні технології доступними. Хоча сучасні сільськогосподарські технології можуть надходити від приватного та державного секторів, національні уряди повинні відігравати значну роль у інвестуванні сільськогосподарських досліджень і розробок (НДДКР). Це пов'язано з тим, що приватному підприємству важко повністю скористатися перевагами розробки таких технологій. Національні

системи сільськогосподарських досліджень повинні працювати на рівнях провінцій або регіонів, щоб знайти нові технології, придатні для місцевих умов, і держава повинна мати системи консультацій для поширення цих технологій.

Наступним ключовим напрямком трансформації сільського господарства є впровадження сучасних технологій, оскільки фермери можуть не використовувати такі технології, навіть якщо вони є. Багато технологій, таких як високоврожайне насіння, вимагають суворох умов щодо води, ресурсів і ноу-хау. Тому уряди повинні підготувати умови, включаючи зрошення та покращену ринкову інфраструктуру, щоб фермери могли отримати доступ до цих ресурсів і продавати свою сільськогосподарську продукцію. Урядам також потрібно буде нарощувати людський капітал, щоб забезпечити кваліфіковану робочу силу для оволодіння новими технологіями, логістики та стимулювання кожного вузла ланцюжка створення вартості [55].

Економічний розвиток – це процес структурних перетворень, а сільське господарство – важливий двигун, який привидить цей процес. Подолання голоду та недоїдання також є важливими цілями модернізації сільського господарства та економічних перетворень. Хоча лише декілька країн успішно досягли статусу з високим рівнем доходу, потенціал є для всіх, і він починається з модернізації сільського господарства. Необхідно відзначити, що гарних результатів у даному напрямку досягнуто Польщею, Нідерландами, Німеччиною, Канадою, Францією та Австралією. У цих державах висока ефективність сільського господарства досягнута із підтримкою екосистеми країни. Тому доцільним наразі є дослідження цивілізованих, як європейських, так і американських підходів до аграрного виробництва.

Передусім, необхідно розглянути досвід підтримки сільського господарства США, основний підхід якого полягає у застосуванні широкого набору фінансових інструментів від прямого субсидування до страхових виплат.

Загалом агропромисловий комплекс США відіграв ключову роль від часів заснування штатів мігрантами, які заселяли ці землі, переїжджаючи із Європейських країн. Історично для США фермерство виступало гарантією

успішного розвитку, так як продукти харчування визначалися як товар із гарантованим продажем, а власна земля вважалася внеском у майбутнє. Проте із часом це сформувало проблеми із перевиробництвом. Крім того фермери часто страждали внаслідок неврожаїв. Для того, щоб підтримати галузь, яка сприяла

появі робочих місць, давала стратегічні за обсягами бюджетні надходження, сприяла розвитку транспортної системи й інших галузей виробництва, американський уряд використовував різні види допомоги. Передусім, інструменти прямого субсидування фермерських господарств. Проте через

тенденції монополізації агробізнесу та розвитку технологій,

сільськогосподарська галузь з роками стала мати менше лобі в Конгресі, бо вже не опиралася на велику кількість сімейних фермерських господарств. Так, за статистикою, в 1940 році в США існувало 6 млн ферм із середньою площею 67 гектарів. Наприкінці 1990-х їх нараховувалось лише близько 2,2 млн із площею, в середньому, 190 гектарів. У першій декаді 2000-х ця тенденція збереглася [4].

У 2014 році звична пряма бюджетна допомога була замінена на законодавчому рівні іншим інструментом страхуванням ризиків. Насамперед страхуються ризики зниження вартості врожаю, втрат врожаю через несприятливі погодні умови, форс-мажорні ситуації на ринку тощо. Щоб

запровадити такий інструмент, американський Конгрес понад три роки шукав компроміси та згодом прийняв у 2014 році Закон про сільське господарство [19].

Документом затверджено асигнування \$956,4 млрд доларів впродовж кількох років. Ці кошти будуть спрямовані на запуск цілого ряду програм, у тому числі

в галузі торгівлі, сільськогосподарських досліджень, відновлюваної енергії та продовольчої допомоги. Цим законом передбачено розширення концепції

страхування, запровадження підтримки збуту (через страхування від падіння цін або страхування сільськогосподарських ризиків); субсидування страхових

премій за діапазоном ставок 38%-80% відповідно до рівня втрат через цінові коливання. Крім цього законом прописано інші варіанти для специфічних

галузей сільського господарства.

Підхід Нідерландів ґрунтується на пріоритетності впровадження екологічності та енергозбереження. Нідерланди є другим після США експортером сільськогосподарської продукції у світі із об'ємом експорту сільгосппродукції близько 80 млрд євро, що становить близько 18% загального експорту країни. 10% економіки країни задіяно у сільському господарстві.

Найбільше голландських сільгосптоварів експортується до Німеччини. Серед великих агропромислових партнерів також виступають Бельгія, Великобританія, Франція й Італія. Основні товари, що експортуються – це квіти та рослини, м'ясо, молочна продукція, овочі та фрукти. Досягнувши серйозних позицій на

світовому ринку, основними пріоритетами у сільському господарстві визнано забезпечення сталого розвитку, інновації, покращання умов утримання тварин, використання відновлюваних джерел енергетики тощо. Наприклад, серед

субсидій, які можуть отримати фермери, існує програма гарантування частини позики, яку готова взяти на себе держава. Претендувати на цю програму можуть малі чи середні підприємці або, наприклад, молоді фермери віком до 39 років. Додаткові кошти позики, які фермер отримає під гарантії, мають бути витрачені на чітко визначені цілі, наприклад, оптимізацію виробництва, покращенням

якості продукції або умов утримання тварин. Крім того, на додаткову допомогу можуть претендувати молоді фермери – до 41 року. За статистикою голландського агентства з питань підприємництва, лише 5% нідерландських фермерів – молодші 35 років. Тому мета цієї програми – залучити більше

молодих підприємців до сфери сільського господарства. Ці кошти можуть бути інвестовані у будівництво, землю, техніку або мобільне обладнання. Крім того держава підтримує ферми, де відмовилися від використання хімікатів та пестицидів. Для того, щоб забезпечити конкурентоздатність цих екстотварів, уряд, наприклад, підписав договори із супермаркетами та Федерацією агропромисловості і тепличного виробництва про розширення дистрибуції цієї

продукції. Ще одна мета у сільському господарстві – розширення використання біомаси як палива на фермерських господарствах. Так, до 2030 року планується

замістити 30% нафтопродуктів на «зелену енергетику». Тому підтримуються наукові дослідження у цій сфері [4].

Підхід Канади ґрунтується на підтримці інноваційності галузі та унікальній системі підтримки постачання. Загалом Канада є п'ятою за обсягом експорту сільськогосподарської продукції у світі. Пропорційний внесок сільського господарства до загального ВВП Канади протягом останніх десятиліть значно знизився і наразі досяг 1,7%. При цьому галузь досі забезпечує роботою більше 2 мільйонів канадців та щорічно вносить більше 100 млрд дол.

до ВВП країни. Щорічно Канада експортує сільськогосподарської продукції на суму понад 40 млрд дол. Сільське господарство Канади отримuje значну державну підтримку, щорічний розмір якої варіюється у межах 6-8 млрд дол. Ця сума є меншою за обсяги підтримки країн ЄС. У той же час унікальна канадська

підтримка сільськогосподарських підприємств ґрунтується на запровадженні системи державної монополії на закупівлю молока, сиру, яєць та птиці, яка називається управління поставками. Спеціально створені державні компанії регулюють пропозицію цих товарів на ринку, контролюючи внутрішнє виробництво та обмежуючи імпорт за допомогою високих мит, що можуть сягати 200%. Така система, з одного боку, дає змогу Канаді уникнути прямого

субсидування сектору, а з іншого – шкодить споживачам, адже через державне регулювання, ціни на кінцевий продукт у Канаді від 30 до 300% вищі, ніж в інших країнах. Таким чином, покупці з власної кишені високими цінами підтримують національного виробника [4].

Збут інших канадських агропродуктів (зерно, свинина, телятина та ін.) відбувається на практично ринкових умовах, хоча для фермерів створена спеціальна кредитна установа Farm Credit Canada. Окрім того, у країні діє декілька провінційних й федеральних програм підтримки виробників сільськогосподарської продукції, серед яких: короткострокові кредити до 400 тис. дол. під низький відсоток із частковим покриття процентів; державні кредитні гарантії на купівлю землі агропризначення; добровільний механізм гарантованих цін закупівлі, пільгове страхування врожаю від природних

катаклізмів та погодніх умов; фінансова підтримка проєкування продукції закордоном (до 50 тис. дол. на одне підприємство на рік); екстрена фінансова підтримка під час надзвичайних ситуацій; субсидування транспортування зерна через порт на півночі країни (9.20 дол./тон).

Свою роль держава бачить також у розвитку науки, тому щорічно інвестує сотні млн доларів у різноманітні дослідження в галузі сільського господарства. Окрім цього, новий федеральний бюджет передбачає державну програму на період 2016-2021 рр. на загальну суму 500 млн дол. у розширення доступу до швидкісного доступу до мережі Інтернет у віддалених регіонах країни, що необхідне для нормального функціонування сучасної сільгосптехніки [4].

Досвід підтримки сільськогосподарської продукції Австралії ґрунтується на різних програмах фінансування. Австралія для підтримки виробників сільськогосподарської продукції була ініціатором створення на міжнародному рівні у 1986 році Кернської групи, яка об'єднала близько 19 країн-виробників сільськогосподарської продукції із загальною часткою близько 20% світового експорту. Сільськогосподарський сектор та тісно пов'язані із ним сектори генерують 12% ВВП країни, а обсяг валової доданої вартості у цій галузі перевищує обсяг в 155 млрд. дол. Австралії має 14% усього світового поголів'я овець (загальна чисельність голів перевищує 150 млн). Країна є лідером у постачанні вовни: 9% усього світового виробництва. Крім цього, Австралія є одним із головних виробників зернових, цукру, молочних продуктів та фруктів.

Половина орної площі відводена під пшеницю, збір якої складає 1000 кг на душу населення. Країна є виробником пшениці світового значення. Власне виробництво сільськогосподарської продукції повністю покриває внутрішні потреби. Дві третини площі Австралії складають сільськогосподарські угіддя, більшість яких використовується для потреб тваринництва (луки і пасовища).

Тваринництво у свою чергу забезпечує дві третини обсягів сільськогосподарської продукції. У той же час країна періодично відчуває посухи [4].

В Австралії виробниками сільськогосподарської продукції, в основному, є фермерські господарства. Австралійські фермери володіють 135 997 фермами, що охоплюють 61% території Австралії. Фінансова підтримка уряду надається фермерам, як правило, для компенсації збитків спричинених природними або техногенними факторами – головним чином, це тривалі періоди посухи (на всій території країни поєднується зрошення і сухе землеробство), повені, пожежі або деякі інші стихійні лиха. При цьому урядові дотації надаються лише у тому випадку, коли збитки у зв'язку зі стихійним лихом терпить значна кількість господарств у регіоні. Така підтримка може мати різні форми: гранти, короткострокові кредити за низькими відсотковими ставками тощо. Також держава надає податкові пільги фермерам для компенсації амортизації сільськогосподарського обладнання. Насамкінець для захисту національного агросектору уряд застосовує систему спеціальних платежів та імпортих мит. Що стосується оподаткування, то виробники різних видів сільськогосподарської продукції сплачують податки за різними ставками. Так, наприклад, цукрова промисловість не отримує податкових пільг, тоді як виноробство має певні переваги в оподаткуванні [4].

Щодо Франції, то необхідно відзначити, що сільське господарство, незважаючи на переважання приватного землеволодіння, є найбільш опікуваною державою галуззю. Франція загалом має 1 млн. фермерських та приватних сільськогосподарських підприємств і за обсягом виробленої продукції посідає 1-е місце у Західній Європі та третє місце в світі, щорічно експортуючи продукцію на суму, що перевищує відмітку в 40 млрд євро. І 7% працездатного населення зайнято у сільськогосподарській галузі. У Франції аграрна політика формується під значним впливом профспілок, які вимагають підтримки мінімального рівня доходності фермерів у кризові роки та періоди. Система оподаткування має спеціальний підхід до визначення суми податків, на які впливають дані земельного кадастру, середні показники вартості продукції, витрати виробництва, врожайність сільгоспкультур та продуктивність худоби тощо. Загальний бюджет підтримки сільського господарства Франції сягає розміру 40

милрд євро щороку. Центральним місцем є система кредитного забезпечення сільського господарства, запроваджена банком «Креді Аґріколь». Для сільськогосподарських підприємств надаються пільгові кредити, а різницю між стандартною процентною ставкою і пільговою сплачує держава (пільгова ставка для придбання сільськогосподарської техніки складає 3-4%, на придбання земельної ділянки – близько 7%). Крім цього французьких фермерів підтримує також Євросоюз через Єдину сільськогосподарську політику, 17% надходжень якої отримує Франція. Середній розмір субсидій одного фермерського господарства – близько 12 тис. євро в рік [4].

Щодо Німеччини, то країна посідає друге місце за обсягом виробництва продукції тваринництва, а також зернових у країнах ЄС. При цьому в аграрному секторі застосовується досить високий рівень механізації, зайнято лише 2-3% працездатного населення держави, а його частка не дотягує в структурі ВВП і до 1%. Базується німецьке сільське господарство на невеликих сімейних фермерських господарствах. Держава підтримує галузь, але не дотанійно ни прямим виділенням коштів. Зокрема, можлива державна допомога спеціального характеру окремим споживачам, гуманітарна допомога та гранти господарствам, які зазнали збитків після відновлення Німеччини.

У Польщі дотримуються підходи тотальної дипломатичної підтримки аграрних виробників для посилення експорту. Традиційно в Польщі популярними є маленькі приватні сільськогосподарські господарства, які спеціалізуються на виготовленні одного виду продукції. Зараз, близько 2 млн малих приватних сільськогосподарських підприємств Польщі (мають по 5-10 га землі) володіють 90% орних земель країни. Польща – європейський лідер у вирощуванні картоплі, цукрового буряка, яблук. 15% усіх працюючих в Польщі задіяні в сільському господарстві. Цей сектор польської економіки генерує частку приблизно 4% ВВП Польщі, що становить понад 20 млрд доларів. Однак, спостерігається тенденція до її поступового зменшення. В окремих регіонах країни, зокрема у східній частині країни, рівень працевлаштування в цьому секторі сягає понад 30% від усього працюючого населення. Сільське

господарство Польщі експортно орієнтоване (10% продукції йде на експорт), а тому польська дипломатія постійно шукає нові ринки збуту аграрної продукції, особливо у світлі зменшення ринків у країнах Східної Європи та санкції та збройні конфлікти. Також дипломати добиваються збільшення допомоги польським аграріям у бюджетних програмах ЄС. Зберігаючи при цьому модель популярних малих сімейних сільськогосподарських підприємств, не даючи витіснити їх великим фермерським підприємствам. Це робиться як з економічних мотивів (краще пристосування продукції до потреб ринку), так і соціальних (збереження більшої кількості робочих місць на селі і кращої екологічної ситуації).

Держава намагається всіляко підтримувати дрібні аграрні підприємства, які демонструють поступову динаміку зростання виробництва, особливо у світлі європейських доплат за орні землі чи окремі види продукції. У Польщі кілька банків спеціалізуються на кредитуванні сільського господарства.

По довгострокових кредитах (до 10-ти років) держава може компенсувати половину відсоткової ставки. У Польщі популярним є також пільгове кредитування аграрного сектора, коли підприємець може сплатити лише 3%, а решту суми по відсотковій ставці банку повертає держава [4].

Таким чином, можемо підсумувати, що сучасні успішні світові моделі підтримки сільського господарства мають різні підходи, які у більшій мірі відповідають особливостям функціонування та історичного розвитку аграрного сектору та природних умов. Розглянуті моделі ґрунтуються на аграрній політиці окремої держави.

2.3. Перспективи впровадження закордонного досвіду підтримки

Світовий банк визначив 5 ключових проблем та тенденцій розвитку сільського господарства у 2021 році [18]. Передусім, це продовольча безпека. У

новинах сільського господарства та продовольства у 2021 році переважала проблематика погіршення продовольчої безпеки. Приблизно 30 відсотків населення світу не мали доступу до належного харчування у 2020 році та в 2021 році. По-друге, це вирощування комах для їжі та корму. У грудні 2021 року Світовим Банком опубліковано новаторський звіт, у якому розглядається цінна роль, яку вирощування комах може відігравати як у продовольчій безпеці, так і в сільському господарстві з урахуванням клімату [80]. Основними перевагами розведення комах є: комах можна вирощувати без ріллі; комах можна виростити за пару тижнів; їжу, необхідну для вирощування, отримують із харчових відходів; відходи комах можна використовувати як добриво; комах можна використовувати як корм для тварин, скорочуючи витрати фермерів і зменшуючи викиди парникових газів, які утворюються під час землеробства та транспортування іншого корму, наприклад сої, люди можуть їсти комах або продавати їх для отримання прибутку, підвищуючи продовольчу безпеку.

По-третє, це оптимізація фінансування харчових продуктів для побудови зеленішого майбутнього. Хоча наразі на сільське господарство припадає близько 25% викидів парникових газів, воно також пропонує можливості як боротися зі зміною клімату, так і прогодувати більше людей, оскільки до 2050 року населення світу зросте до 10 мільярдів людей. Одним із ключових факторів стане зміна способу фінансування сільського господарства і його стимулювання. У звіті Банку, опублікованому у вересні 2021 року, пояснюється річна прихована соціальна, економічна та екологічна вартість у розмірі 12 трильйонів доларів США, спричинених поточною продовольчою системою, і пропонуються рекомендації, як розірвати цикл шляхом реалізації п'яти обов'язкових вимог щодо фінансування харчових продуктів, які допоможуть реалізувати кліматичні вимоги через розумне сільське господарство [39].

По-четверте, цифрове сільське господарство визначено шляхом у майбутніє. Сільське господарство продовжило свій крок до цифрового майбутнього у 2021 році завдяки розробці нових технологій для вирощування їжі та технологій, які краще зв'язують 570 мільйонів фермерів та 8 мільярдів

споживачів світу. У березні 2021 року Світовий Банк опублікував звіт щодо цифрової трансформації сільського господарства [82], у якому досліджується, як цифрові технології покращують продовольчу систему, і надається дорожня карта для країн щодо розширення власного цифрового сільського господарства. Звіт також містить основу для оцінки політичних пропозицій, які можуть зробити продовольчу систему більш ефективною, справедливою та екологічно стійкою.

По-п'яте, посилюється проблематика годування зростаючих міст. Відповідно до Звіту Світового Банку лише 8% із 170 азіатських міст, що розвиваються, були визнані такими, що «розумно харчуються» і активно працюють над забезпеченням міських продовольчих систем. Як стало зрозуміло під час збоїв, спричинених пандемією COVID-19, для міст є ключовим проведення виваженої харчової політики, щоб сприяти створенню надійних, інклюзивних, конкурентоспроможних і здорових («RICH») систем харчування, які краще узгоджуються з їхніми потребами, викликами та прагненнями [68]. Це формує новий спектр викликів для майбутнього сільського господарства.

Щодо перспектив впровадження підтримки сільськогосподарського сектору економіки, то необхідно відзначити, що насамперед кожна країна у розробці власної моделі ґрунтується на стані розвитку агропромислового сектору та природних і національних особливостях його функціонування, тому деякі інструменти є можливими для їх запозичення іншими країнами, а деякі – ні, через їх специфічну прив'язаність до певного регіону та або кліматичних умов.

Наведена у попередньому підрозділі система підтримки сільського господарства США, яка насамперед направлена на підтримку високого рівня субсидування сільського господарства, для України є надмірно витратною і на даному етапі розвитку практично неприйнятною. Україна фінансово неспроможна на запровадження широкої програми страхування та фінансування значних субсидій до аграрного сектору.

Щодо досвіду Франції, де підтримка фермерських господарств здійснюється за рахунок пільгового кредитування та підтримки ЄС, то необхідно

відзначити, що підтримка ЄС для України наразі недоступна. А кредитування під пільгові відсотки на придбання техніки та земельних ділянок є цікавим для впровадження. Тим більше Україна має досвід від застосування кредитних інструментів для підтримки підприємств сільського господарства, проте їх ефективність була невисокою через непродумані механізми впровадження.

Досвід Канади щодо формування єдиної постачальної системи є недоцільним для України, так як призведе до підвищення цін на продукти харчування. Наразі цей напрямок не є доцільним та реалістичним. У той же час перспективним досвідом є запровадження пільгового страхування врожаю від природних катаклізмів та погодних умов та фінансової підтримки просування продукції закордоном із затвердженням щорічним обсягом на одне підприємство відповідно до його товарного асортименту та розміру. Також гарним прикладом для наслідування є формування спеціального фонду екстреної фінансової підтримки під час надзвичайних ситуацій.

Досвід Австралії щодо підтримки сільськогосподарських виробників внаслідок посухи, для інших країн і України у тому числі є неактуальним внаслідок особливих погодних умов Австралії. У той же час цікавим є досвід митної та податкової підтримки сільгоспвиробників, який є цінним для захисту виробників певних галузей.

Цінним є досвід соціальної підтримки фермерів Німеччини, який можливо запроваджувати і в інших країнах, зокрема Україні як надання допомоги внаслідок збитків після відновлення.

Для впровадження цікавим є досвід Нідерландів, який направлений на забезпечення сталого розвитку галузі через залучення молоді у галузь (за рахунок субсидування та кредитування молодих людей до 39-41 років), розширення виробництва екотоварів і використання біомаси як палива на фермерських господарствах, підтримка наукових досліджень у галузі.

Польська модель підтримки аграрних виробників теж заслуговує на впровадження в частині дипломатичної підтримки у пошуку нових ринків збуту для сільськогосподарської продукції. Також цікавим є впровадження підтримки

довгострокового кредитування сільського господарства із компенсацією половини відсоткової ставки та надання кредитів підприємцям зі сплатою 3% річних із відшкодування решти банківської відсоткової ставки державою.

Висновки до розділу 2

За результатами написання другого розділу сформовано такі висновки та узагальнення.

1. Дослідження динаміки та основних тенденцій розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції дало можливість відзначити, що сільське господарство є важливою галуззю світової економіки із глобальною доданою вартістю в 3,5 трлн. дол. США. Це складає 4,3% світового ВВП. Країни, що розвиваються, частіше, ніж розвинені країни, покладаються на сільське господарство генеруючи більший відсоток ВВП. Враховуючи його важливість для світової економіки, сільське господарство є одним із найбільш привабливих ринків. Прогнозується, що в деяких регіонах спостерігатиметься значне збільшення попиту на продовольство, зумовлене зростанням населення або доходів. Різке зростання продуктивності, вплив зміни клімату на виробництво та розвиток хвороб рослин і тварин, з іншого боку, вплинуть на пропозицію. До 2030 року торгівля сільськогосподарською продукцією буде продовжувати розвиватися, хоча й повільніше, ніж протягом останнього десятиліття.

2. Огляд світових моделей підтримки сільського господарства дав можливість відзначити, що критично важливо зробити сучасні технології доступними, а національні системи сільськогосподарських досліджень повинні працювати на рівнях провінцій або регіонів, щоб знайти нові технології, придатні для місцевих умов, і держава повинна мати системи консультацій для поширення цих технологій. Необхідно відзначити, що гарних результатів у даному напрямку досягнуто Польщею, Нідерландами, Німеччиною, Канадою, Францією та Австралією. У цих державах висока ефективність сільського господарства

досягнута із підтримкою екосистеми країни. Тому донільним наразі є дослідження цивілізованих, як європейських, так і американських підходів до аграрного виробництва. Сучасні успішні світові моделі підтримки сільського господарства мають різні підходи, які у більшій мірі відповідають особливостям функціонування та історичного розвитку аграрного сектору та природних умов.

Розглянуті моделі ґрунтуються на аграрній політиці окремої держави.

3. Світовий банк визначив 5 ключових проблем та тенденцій розвитку сільського господарства у 2021 році: продовольча безпека; вирощування комах для їжі та корму; оптимізація фінансування харчових продуктів для побудови зеленішого майбутнього; цифрове сільське господарство визначено шляхом майбутнє; посилюється проблематика подування зростаючих міст. Щодо перспектив впровадження підтримки сільськогосподарського сектору економіки, то необхідно відзначити, що насамперед кожна країна у розробці власної моделі ґрунтується на стані розвитку агропромислового сектору та природних і національних особливостях його функціонування, тому деякі інструменти є можливими для їх запозичення іншими країнами, а деякі – ні, через їх специфічну прив'язаність до певного регіону та/або кліматичних умов. Цінним є досвід Німеччини, Нідерландів та Польщі.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ3.1. Загальна характеристика розвитку сільського господарства
України

Україна є другою за величиною країною в Європі після Російської Федерації, з 42,2 мільйонами гектарів сільськогосподарських угідь, що становить 70% загальної площі країни. Аграрний сектор відіграє важливу роль в українській економіці, і Україна стала важливим гравцем на кількох сільськогосподарських ринках, завдяки своєму величезному сільськогосподарському потенціалу та вигідному географічному положенню, з виходом до Чорного моря та прямим доступом до ключових ринків у ЄС, постсоціалістичних країн, Близького Сходу та Північної Африки [60].

Сільське господарство є важливою галуззю української економіки, яке складає майже 10% ВВП країни (рис. 3.1), поступаючись лише торгівлі з 15,3% і промисловості з 22,6%.

Близько 18% зайнятості в Україні та 44% вартості її експорту (3,3 мільярда доларів США) також припадає на сільське господарство. Велика кількість чорноземних ґрунтів (27,8 млн. га) та особливості ландшафту, що дозволяють отримувати вищі врожаї та збільшувати площі полів, відіграють одну з ключових ролей у розвитку сільськогосподарського виробництва, зокрема рослинництва. Наразі близько 80% загальної сільськогосподарської площі, що використовується в Україні, використовується для вирощування зернових, олійних, овочів та інших однорічних культур [60].

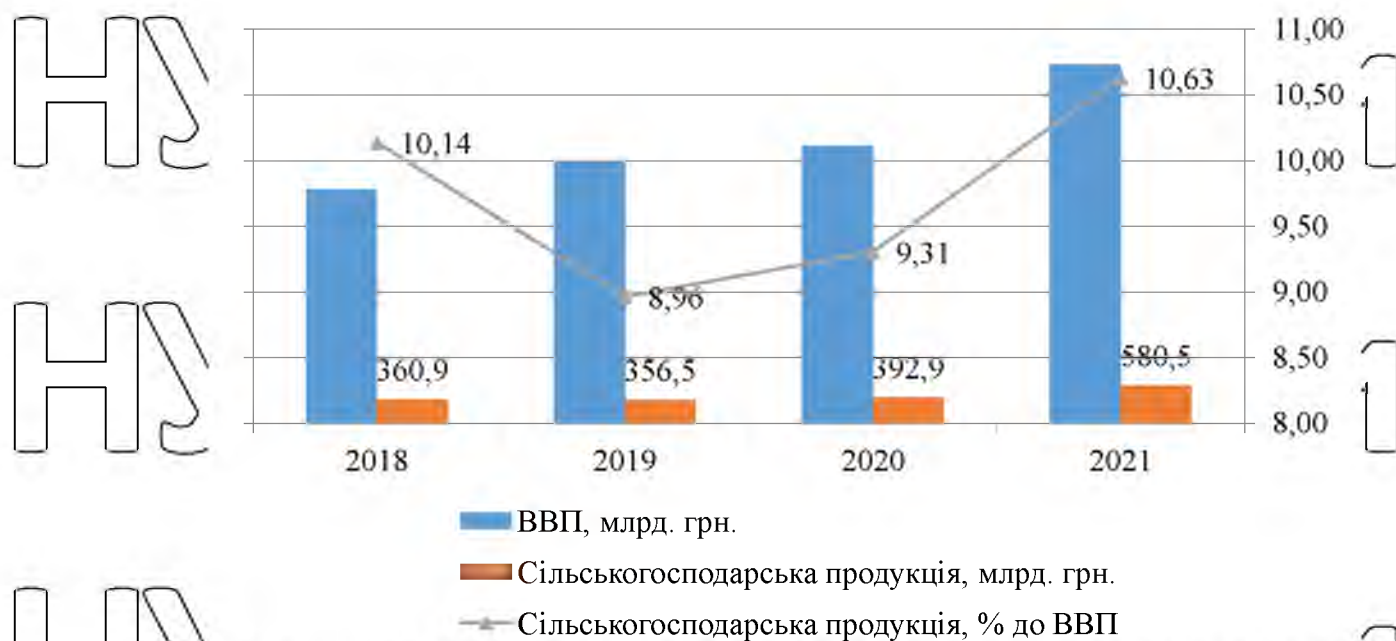


Рис. 3.1. Частка сільськогосподарської продукції у ВВП, %

Джерело: складено автором на основі [1]

Протягом 2010-2021 років індекси сільськогосподарської продукції вказували на зростаючий тренд, окрім 2010, 2012, 2015, 2017 та 2020 років (рис. 3.2).



Рис. 3.2. Індекси сільськогосподарської продукції, %

Джерело: складено автором на основі [15]

Обсяг сільськогосподарської продукції у фактичних цінах за 2021 рік становив 1353,4 млрд. грн на противагу 892,9 млрд. грн у 2020 році. Станом на 01.12.2021 року намолочено 84,6 млн. т. зерна (у первинно оприбуткованій масі); зібрано 3,0 млн. т ріпаку, 21,3 млн. т картоплі, 9,9 млн. т овочів та 2,1 млн. т плодів і ягід (табл. 3.1) [15].

Таблиця 3.1
Обсяги виробництва (валовий збір), культур сільськогосподарських, млн. т

Культура	2018	2019	2020	2021	Зміни у 2021 до 2018 рр., +/-
Культури зернові та зернобобові (у масі після доробки)	70,1	75,1	64,9	87,6	17,5
Буряк цукровий фабричний	14,0	10,2	9,2	10,6	-3,4
Соняшник (у масі після доробки)	14,2	15,3	13,1	16,7	2,5
Картопля	22,5	20,3	20,8	21,3	-1,2
Культури овочеві	9,4	9,7	9,7	9,9	0,5
Культури плодові та ягідні	2,6	2,1	2,0	2,1	-0,5

Джерело: складено автором на основі [15; 2]

У 2021 році порівняно із 2018 роком зросли обсяги виробництва зернових культур, соняшнику та овочевих культур. Динаміка урожайності даних культур наведена у табл. 3.2

Таблиця 3.2
Урожайність культур сільськогосподарських, ц/з 1 га

Культура	2018	2019	2020	2021	Зміни у 2021 до 2018 рр., +/-
Культури зернові та зернобобові (у масі після доробки)	47,4	49,1	42,5	47,4	0
Буряк цукровий фабричний	508,5	461,1	416,2	473	-35,5
Соняшник (у масі після доробки)	23	25,6	20,2	25	2
Картопля	170,5	154,8	157,2	166,3	-4,2
Культури овочеві	214,3	214	207,4	207,1	-7,2
Культури плодові та ягідні	128,4	108,1	105,6	115	-13,4

Джерело: складено автором на основі [15; 2]

Протягом досліджуваного періоду спостерігається зниження рівня урожайності по всім культурам.

Щодо виробничого потенціалу тваринництва, то у таблиці 3.3. представимо динаміку виробництва продукції тваринництва.

Таблиця 3.3
Виробництво продукції тваринництва України у 2010-2021 роках

Роки	Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, млн. т	Обсяг виробництва (валовий надій) молока від сільськогосподарських тварин усіх видів, млн. т	Кількість одержаних яєць від птиці свійської млрд. шт
2010	2,7	10,9	16,2
2011	2,8	10,8	17,9
2012	2,9	11,1	18,4
2013	3,2	11,2	19,1
2014	3,3	11,1	19,6
2015	3,3	10,6	16,8
2016	3,3	10,4	15,1
2017	3,3	10,3	15,5
2018	3,3	10,1	16,1
2019	3,5	9,7	16,7
2020	3,5	9,3	16,2
2021	3,4	8,7	14,1

Джерело: складено автором на основі [15]

Протягом 2010-2021 року відбувається поступове скорочення обсягів виробництва молока та кількості яєць, натомість зросли обсяги виробництва м'яса.

В Україні можна виділити п'ять основних типів сільськогосподарських товаровиробників: сільські домогосподарства, сімейні фермерські господарства, приватні та державні сільськогосподарські підприємства і, так звані, агрохолдинги. Сільські домогосподарства займаються сільськогосподарським виробництвом переважно для самозабезпечення та обробляють земельні ділянки площею близько 1,3 га. У 2019 році їх частка у загальній вартості (в поточних цінах) продукції рослинництва становила 30,1%, продукції тваринництва –

48,7%. Сімейні ферми, державні та приватні підприємства відрізняються один від одного формою власності. Сімейні ферми є приватною власністю і керуються в основному членами сім'ї. Середній розмір сімейної ферми становить близько 134 га. Під приватними сільськогосподарськими підприємствами розуміються підприємства, основним видом господарської діяльності яких є сільськогосподарське виробництво. Середня площа землі, яку обробляють такі підприємства, становить близько 1,2 тис. га. Державні підприємства належать державі. Поряд із сільськими домогосподарствами, приватні підприємства складають основний внесок у валову сільськогосподарську продукцію в Україні

[60]. Агрохолдинги належать до досить унікального типу сільськогосподарських підприємств. Вони організовані навколо материнських компаній, які контролюють і управляють десятками дочірніх сільськогосподарських підприємств. Оскільки такі материнські компанії не завжди володіють дочірніми підприємствами або їхніми основними акціями, термін «холдинг» може ввести в оману. Площа сільськогосподарських угідь, які обробляє один такий агрохолдинг, може становити від десяти до понад 600 тисяч гектарів. На сьогодні українське законодавство не дає визначення агрохолдингу.

Тому в більшості випадків національна статистика бази даних України стосується дочірніх підприємств, а не самої компанії. Це створює певні проблеми при спробі включити цей тип суб'єкта сільськогосподарського виробництва в дослідження [60].

Хоча сільськогосподарське виробництво в Україні зростає протягом останніх двох десятиліть, ринок землі сільськогосподарського призначення запроваджено лише нещодавно. З розпадом Радянського Союзу та проголошенням незалежності в 1991 році Україна розпочала земельну реформу сільськогосподарського призначення. Така реформа пройшла через складну історію адаптації законодавства про земельні відносини сільськогосподарського призначення від централізованого планування та державної власності до ринкової та приватної власності. З кінця 1990-х років і дотепер в Україні існує

три види прав власності на землі сільськогосподарського призначення: державна (8,7 млн. га), комунальна (1,7 млн. га) і приватна (31,0 млн. га). У зв'язку з мораторієм на операції з продажу землі до липня 2021 року жодне з цього майна не можна було продати або придбати за загальними обставинами. Тому найпоширенішими операціями із землею сільськогосподарського призначення були спадщина та емфітевзис (близько 18% операцій), довгострокова та короткострокова оренда (близько 76% операцій). Згідно зі статистичними даними, у 2018 році середня ціна оренди гектара сільськогосподарської землі в Україні становила близько 50,2 євро на рік. У липні 2021 року згідно з постановою, прийнятою у 2020 році, було скасовано мораторій на ринкові операції із землею сільськогосподарського призначення. Деякі обмеження, однак, залишаються: з ринку звільняються землі сільськогосподарського призначення державної власності, іноземні юридичні та фізичні особи, а також до липня 2023 року вітчизняні юридичні особи. З 2021 року землю сільськогосподарського призначення можуть купувати лише громадяни України загальною площею до 100 га, але з 2024 року можливість придбання землі пошириться на 10 тис [60].

Міністерство аграрної політики України реалізує стратегію розвитку сільськогосподарського сектора до 2030 року, яка передбачає забезпечення продовольством 1 млрд населення світу. За результатами 2021 року сільське господарство серед усіх галузей дало найвищий відсоток до ВВП – більше 10 %. На агропродовольчу продукцію також припадає найбільший відсоток у загальному експорті України – близько 41 % за рік. Україна дедалі впевненіше претендує на статус одного з найбільших гарантів світової продовольчої безпеки. У 2021 році сільське господарство показало найвищий приріст виробництва на рівні 14,4 %. За підсумками року на сільгосп підприємствах виробництво збільшилося на 19,2 % [6].

Таким чином, Україна має потужне сільське господарство. Україна є одним із провідних світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції та відіграє вирішальну роль у постачанні насіння олійних культур і зерна на

світовий ринок. Понад 55% території України займає рілля. Сільське господарство забезпечує роботу для 18% населення України.

Головними завданнями розвитку сільського господарства України визначено: економічний розвиток, ефективне виробництво, світова конкурентоздатність.

3.2. Експортний потенціал сільськогосподарської галузі України

20 років тому Україна «годувала» 40 млн. людей у світі. Сьогодні ж внесок України еквівалентний харчуванню близько 400 млн людей, не рахуючи наше населення. За офіційними даними Держмитслужби, зовнішньоторговельний обіг сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів (товарні групи 1–24 УКТЗЕД) за підсумками 2021 року збільшився на 24 % у порівнянні з 2020 роком та досяг понад 35,4 млрд дол. США, або 25,1% усього зовнішньоторговельного обігу товарами України [6].

При цьому експортовано продукції аграрного сектору на суму 27,7 млрд дол. США (або 40,7 % від загального експорту товарів з України), що на 25 % більше, ніж у 2020 році [6].

Найвагомішими частинами експорту продовольчих товарів та с/г продукції у 2021 році залишились зернові культури, олія, насіння олійних культур та макухи, тверді відходи від вилучення рослинних жирів і олій [6].

Основними країнами, до яких постачалась українська агропродовольча продукція, були: Китай, питома вага якого становила 15,5 % у структурі експорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів, Індія – 7,1 %, Нідерланди – 6,4 %, Єгипет – 5,8 %, Туреччина – 5,3 % (рис. 3.3) [6].

Імпорт сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів за вказаний період збільшився на 19 % до 2020 року і становив 7,7 млрд дол. США (або 10,6 % від загального імпорту товарів в Україну). Найбільшу частку у структурі імпорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів

становиди: риба, ракоподібні та молюски; їстівні плоди та горіхи; алкогольні та безалкогольні напої; тютюн і промислові заміники тютюну [6].

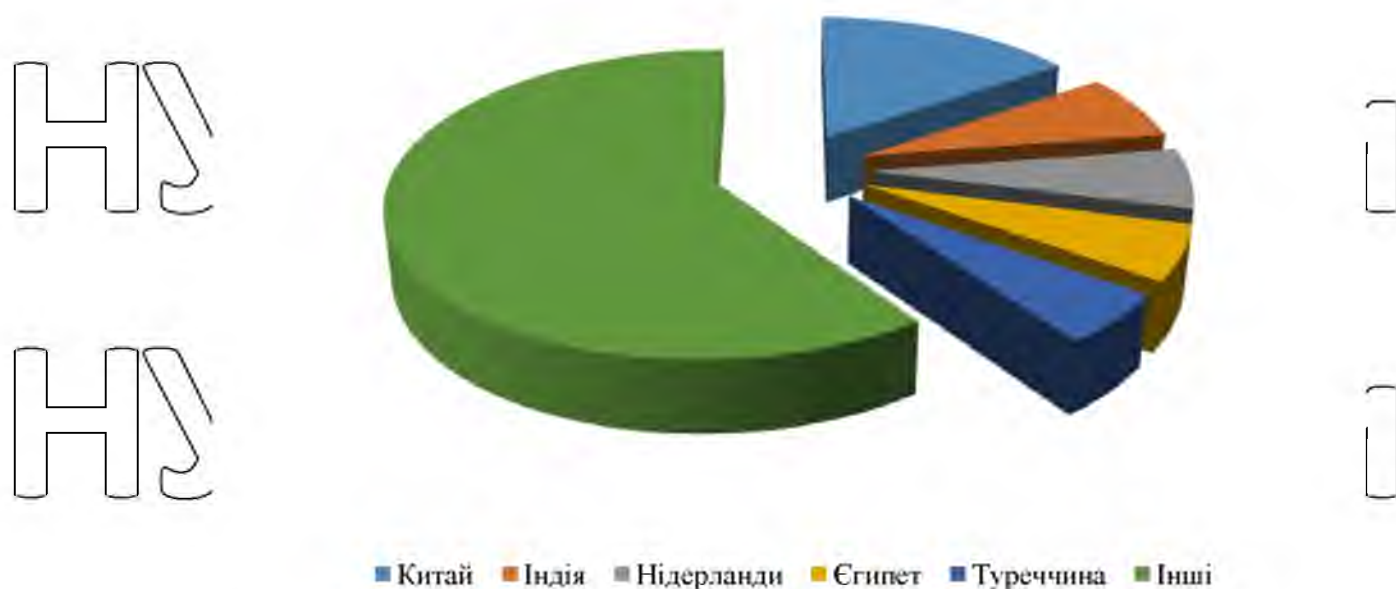


Рис. 3.3. Основні країни призначення вітчизняного експорту сільськогосподарської продукції, %

Джерело: складено автором на основі [6]

У структурі імпорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів найбільшу питому вагу посідає Польща – 40,3 %, Італія – 7,2 %, Німеччина – 6,8 %, Туреччина – 6,5 %, Індонезія – 4,2 % (рис. 3.4) [6].

Сільськогосподарська продукція є найважливішою статтею експорту України. У 2021 році вони склали 27,8 мільярда доларів, що становить 41% від загального експорту країни в 68 мільярдів доларів.

Україна є провідним у світі виробником соняшникової макухи, олії та насіння, а також найбільшим у світі експортером соняшникової макухи та олії.

Соняшник висівають у квітні-травні, збирання врожаю зазвичай починається у вересні. Виробництво переважно зосереджено у східних і південно-східних регіонах країни. Україна виробляє третину світового виробництва соняшникової олії та майже половину світового експорту.

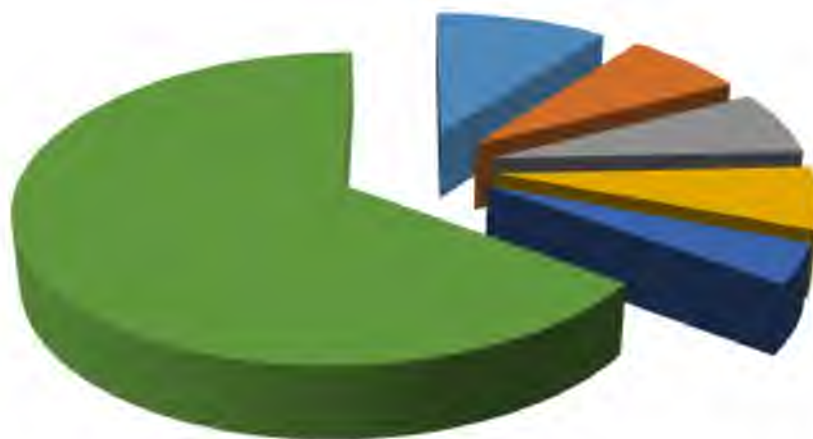


Рис. 3.4. Основні країни імпорту сільськогосподарської продукції в Україну, %

Джерело: складено автором на основі [6]

У 2021 році цей експорт оцінювався в 6,4 мільярда доларів. Найбільшими ринками у 2021 році були Індія (31%), Європейський Союз (30%) і Китай (15%).

Станом на 1 березня 2022 року Україна відвантажила близько 62% прогнозованого експорту соняшникової олії на 2021/22 рік. Україна постачає майже дві третини світового обсягу соняшникової макухи, а у 2021 році експорт оцінювався в 1,2 мільярда доларів США. Найбільшими ринками у 2021 році були Китай (48%), Європейський Союз (25%) і Туреччина (7%). До 1 березня 2022 року Україна відвантажила близько 61% від прогнозованого експорту соняшникового шроту на 2021/22 рік [79].

Що стосується насіння ріпаку, то Україна є шостим у світі виробником і третім за величиною експортером із поставками на загальну суму 1,7 мільярда доларів у 2021 році. Експорт насіння ріпаку є попереднім і завершився на 2021/22 маркетинговий рік. Сзимній ріпак, який становить близько 96% від загального врожаю в Україні, сіють у вересні-жовтні, а збирають у липні-серпні. Ріпак вирощують по всій країні, але зосереджено на півдні. Що стосується сої, то

Україна є дев'ятим за величиною виробником і сьомим за величиною експортером у світі з обсягом продажів у 600 мільйонів доларів у 2021 році. Станом на 1 березня 2022 року Україна відвантажила близько 65 відсотків прогнозованого експорту сої на 2021/22 роки маркетинговий рік. Сою висаджують з квітня по травень, а врожай збирають у серпні та вересні. Виробництво зосереджено в центральних і західних областях країни [79].

Щодо кукурудзи, то Україна є шостим у світі виробником кукурудзи та, за прогнозами, стане четвертим за величиною експортером у маркетинговому році 2021/22. До березня 2022 року Україна відвантажила близько 80% очікуваного експорту кукурудзи за маркетинговий рік. У 2021 році український експорт кукурудзи оцінювався в 5,9 мільярда доларів, при цьому 32% поставок призначалися до Китаю та ще 30% до ЄС. Інші ключові напрямки включають Єгипет, Іран і Туреччину. Виробництво кукурудзи відбувається в країні від центральних до північних регіонів [79].

Україна є сьомим у світі виробником пшениці та, за прогнозами, стане п'ятим за величиною експортером у 2021/22 маркетинговому році. У 2021 році український експорт пшениці оцінювався в 5,1 млрд дол. США, до Єгипту, Індонезії, Туреччини, Пакистану та Бангладешу як основних напрямків. До лютого 2022 року Україна відправила приблизно 95 відсотків очікуваного експорту пшениці за маркетинговий рік, що є типовим. Озима пшениця становить близько 97% загального виробництва пшениці в Україні. Її садять з початку вересня до середини листопада, а врожай збирають з липня по вересень. Виробництво зосереджено в південно-східному регіоні країни [79].

Українські аграрії виробляють високоякісну продукцію, яка повністю відповідає міжнародним стандартам якості, вся продукція має необхідні сертифікати; агрофірми оснащені сучасною технікою. У процесі вивчення географії експорту окремих українських агровиробників необхідно виділити такі загрози, як ігнорування ринків країн, що розвиваються, зосередження на вузькому досліджуваному сегменті ринку, недостатня диверсифікація.

Цікавим для дослідження є ринок країн Африки. Експорт на африканський континент має продовжувати зростати, оскільки багато африканських країн мають проблеми із забезпеченням продовольством свого населення. Останніми роками перспективним ринком збуту української агропродукції стали країни Африки. Причини перспективності експорту українського продовольчої продукції в країни Африки полягає в тому, що темпи зростання населення тут одні з найвищих, а національне виробництво продовольства не забезпечує зростаючий попит. За оцінками ООН, населення Африки на південь від Сахари наближається до 1 мільярда, що вдвічі більше, ніж у ЄС чи Північній Америці.

Тобто збільшення населення африканських країн здатне задовольнити попит на українські продукти харчування. Крім того, зростання населення супроводжується швидкою урбанізацією. Великі агломерації покривають частину попиту на продовольство за рахунок імпорту, оскільки сільськогосподарське виробництво в сільській місцевості африканських країн малопродуктивне. Також цікавим є той факт, що темпи економічного зростання в країнах Африки випереджають темпи зростання населення, тобто країни є платоспроможними [63].

Деякі ринки європейських країн достатньо вивчені українським агробізнесом і активно використовуються на експорт. У той же час у вітчизняних аграріїв виникають певні проблеми. По-перше, українським аграріям необхідно оформити та отримати необхідні документи для підтвердження відповідності продукції вимогам ЄС. По-друге, країни ЄС є експортерами значної кількості сільськогосподарської продукції. Щоб посісти лідируючі позиції на аграрних ринках, країни ЄС впроваджують сучасні технології, які допомагають забезпечити необхідні обсяги виробництва незалежно від погодних умов. Країни ЄС також закупають сільськогосподарську продукцію в інших країнах з метою створення стратегічного запасу. Крім того, на експорт більшості сільськогосподарських товарів до країн ЄС діють тарифні квоти, які обмежують обсяги експорту українських агровиробників. Наприклад, на молоко тарифна

квота становила 3600 тонн у 2019 році, 4300 тонн у 2020 році та 5000 тонн у 2021 році [63].

Для виходу на ринки ЄС українські агрофірми використовують ринкову стратегію B2B. Відповідність міжнародним стандартам якості та безпеки харчових продуктів є обов'язковою умовою експорту сільськогосподарської продукції до країн ЄС. Таким чином, експорт української сільськогосподарської продукції до країн ЄС має певні технічні та організаційні труднощі, які є досить дорогими та трудомісткими. Водночас українські агрофірми-експортери до ЄС мають значні переваги, які дозволяють їм підвищувати прибутковість,

конкурентоспроможність, зміцнювати свої позиції та репутацію на ринку. Тобто українські агрофірми повинні забезпечити високий рівень якості власної продукції, яка б повністю відповідала європейським стандартам, щоб відкрити нові можливості зовнішньоекономічної діяльності в довгостроковій перспективі [63].

Таким чином, Україна вже майже десять років залишається в десятці найбільших експортерів пшениці, кукурудзи та соняшникової олії у світі. Протягом кількох років вона також набирає частку у світовому експорті соєвих бобів, меду, яблук і ягід. Одним із головних торгових партнерів України є ЄС.

Експорт України до ЄС зростає.

3.3. Проблема державної підтримки вітчизняного сільського господарства

Підтримка сільськогосподарських виробників в Україні є низькою порівняно з іншими країнами. В останні роки її рівень зафіксувався у середньому 1,7% від валових надходжень сільськогосподарських підприємств протягом 2019-21 років. Завдяки тарифному захисту внутрішні ціни на м'ясопродукти та цукор були вищими за міжнародні референтні рівні, тоді як ціни на більшість зернових та молока були загалом нижчими за світові. В останні роки загальний вплив державного втручання на ціни, ймовірно, був обмеженим. Причому цукор,

жито та м'ясо свинини отримують найбільшу підтримку, тоді як овес і, меншою мірою, молоко та насіння соняшнику неявно оподатковуються [20].

Бюджетна підтримка виробників, головним чином у формі податкових пільг і фінансування через короткострокові позики на виробничі потреби становить менше 1% від валових надходжень сільськогосподарських підприємств, але сприяла позитивній загальній підтримці виробників протягом останніх чотирьох років. Додаткова підтримка надавалася з 2020 року в умовах пандемії COVID-19, але залишалася невеликою, становлячи 0,4% бюджетної підтримки виробників у 2020 році та 1,8% у 2021 році. Фінансування загальних послуг підтримки зросло з 2015 року, і протягом 2019-21 років оцінка становило в середньому 0,6% від вартості сільськогосподарського виробництва, що вдвічі менше, ніж на початку 2000-х років. Більшість цих витрат йде на інспекційно-контрольні служби та сільськогосподарську освіту. Загальна підтримка сектора дещо зросла у відносному вираженні, із середнього 0,4% ВВП у 2000-02 роках до 0,6% у 2019-21 роках [20].

Для підтримки сільськогосподарських виробників створено Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, який надає кредитні гарантії малим і середнім фермерським господарствам, сільськогосподарським підприємствам, які обробляють до 500 га землі. Прийнято також законодавчу підтримку сільськогосподарського страхування, яка передбачає відшкодування сільгоспвиробникам до 60% вартості страхових платежів. У лютому 2022 року між Україною та Туреччиною було підписано нову Угоду про вільну торгівлю (ЗВТ). Також були запроваджені реформи в рамках Угоди про асоціацію України з ЄС щодо покращення санітарних норм для експорту продуктів тваринництва.

Національна економічна стратегія на період до 2030 року, схвалена КМУ в березні 2021 року, є основою для розробки міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади нового законодавства, планів заходів і стратегічних програм. Вона має на меті зробити Україну одним із глобальних центрів продовольчої безпеки та світовим лідером у постачанні продуктів

харчування з високою доданою вартістю та технологічно інтенсивних послуг для агропродовольчого сектору. Стратегія містить сім стратегічних цілей для аграрного та продовольчого секторів:

- забезпечення стимулюючої та дорадчої аграрної політики (зміцнення інституційної спроможності, підвищення ефективності формування політики, удосконалення ринку землі);

- забезпечення гравців ринку якісною інфраструктурою;

- покращення доступу до ресурсів і технологій;

- збалансування виробництва високо- та низькорентабельної продукції для підвищення рентабельності сектору;

- сприяння розвитку ринків переробки;

- збільшення продажів високовартісної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- забезпечення виробництва та експорту безпечної та здорової сільськогосподарської та харчової продукції [11].

У березні 2021 року КМУ вніс нову постанову «Про затвердження Типового статуту сільськогосподарського кооперативу». Нові модельні

установчі документи регулюють правовий статус, права, обов'язки та взаємовідносини членів та асоційованих членів кооперативів, а також утворення,

ведення та припинення господарської діяльності сільськогосподарських кооперативів [10].

Для регулювання ринку земель сільськогосподарського внесено зміни до низки нормативно-правових актів.

Щодо оподаткування, то необхідно зазначити, що хоча спеціальний режим оподаткування ПДВ для сільського господарства було скасовано у 2017 році, у

2021 році було внесено кілька нових змін до Податкового кодексу. З лютого по липень 2021 року до певної сільськогосподарської продукції застосовувалася

знижена ставка ПДВ у розмірі 14%. Згодом закон про Зміни до Податкового кодексу України щодо ставки податку на додану вартість при оподаткуванні операцій з постачання окремих видів сільськогосподарської продукції були

прийняті в липні 2021 року та набули чинності в серпні 2021 року. Закон відновлює ставку ПДВ на рівні 20% для ряду товарів (жива велика рогата худоба; живі свині; живі вівці; незбиране молоко; жито; овес; насіння льону; інше олійне насіння; цукрові буряки), при збереженні ставки ПДВ 14% для іншої групи сільськогосподарської продукції (пшениця; ячмінь; кукурудза; соєві боби; ріпак; насіння соняшнику). Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» був ухвалений у листопаді 2021 року та набув чинності у січні 2022 року. Закон тимчасово звільняє певних сільськогосподарських товаровиробників, наприклад тих, хто займається птахівництвом, розведення та виробництво перепелів і страусів, від сплати податку на прибуток підприємств до 1 січня 2027 року. При цьому ці сільгоспвиробники не зможуть скористатися спрощеною схемою оподаткування («єдиний податок») [9]. Також було введено низку законодавчих актів, які стосуються екологічної політики та органічного сільського господарства:

Щодо змін заходів підтримки сільського господарства, то у 2021 році було запроваджено кілька нових програм підтримки. Серед них:

погектарні виплати для виробників гречки;

погектарні виплати за втрати врожаю внаслідок надзвичайних ситуацій та стихійного лиха;

дотації на збільшення стада корів та дотації на кіз та овець;

часткова компенсація виробникам картоплі вартості зберігання холодильників і цехів первинної переробки;

часткова компенсація (гектарні виплати) за дощувальні машини та крапельне зрошення;

фінансова підтримка новостворених фермерських господарств для отримання сільськогосподарських дорадчих послуг [20].

З державного бюджету продовжено часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва у розмірі 25% вартості придбаної техніки та обладнання. Проте додаткову дотацію

за цією програмою для сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів було припинено. Кілька державних програм підтримки були припинені. У 2021 році припинено дію держбюджетної програми «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств». Насіннева дотація, яка передбачала часткову компенсацію виробникам вартості насіння, у 2020 та 2021 роках не застосовувалася.

У 2021 році продовжено Державну програму стимулювання економіки для подолання негативних наслідків обмежувальних заходів щодо запобігання виникненню та поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки. Програма передбачає заходи щодо забезпечення доступу до фінансування для сільськогосподарських виробників, забезпечення продовження наявності сільськогосподарської продукції на ринку, посилення моніторингу ринку харчових продуктів та інших товарів першої необхідності, розробки уніфікованої та спрощеної оцінки вартості сільськогосподарських земель, розробки цифрових інструментів для полегшення продажу та просування сільськогосподарської продукції та послуг, а також покращення умов для розвитку органічного сільського господарства.

Батон (різновид білого хліба) та соняшникову олію додали до переліку продуктів харчування, підвищення цін на які понад 5% необхідно завчасно декларувати продовольчими підприємствами. Цей захід запроваджено постановою КМУ від грудня 2021 року. У грудні 2021 року КМУ також ухвалив постанову, якою до квітня 2022 року обмежив вартість природного газу для виробників борошна, хліба, молока, курятини та соняшникової олії, встановивши граничний рівень надбавки до ціни природного газу державного виробництва на рівні більше 24%. У відповідь на пандемію COVID-19 також було запроваджено низку заходів фінансової підтримки економіки. Наприклад, Фонд розвитку підприємництва надає кредити під низькі відсотки та часткові гарантії кредитів для підтримки мікро та малого підприємництва у всіх секторах економіки, включаючи сільське господарство.

Широкомасштабна агресія Росії проти України призвела до істотних змін у ландшафті торгівлі та торговельної політики в Україні. Враховуючи роль України як великого експортера зернових та олійних культур, це, у свою чергу, впливає на міжнародні ринки. У лютому 2022 року Україна та Туреччина підписали угоду про вільну торгівлю. За попередніми прогнозами, угода збільшить товарообіг з Туреччиною з 7,5 млрд доларів до 10 млрд доларів протягом п'яти років. Низка змін у торговельній політиці була зумовлена зобов'язаннями України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС.

Загальною проблемою державної підтримки вітчизняного сільського господарства є відсутність адекватної підтримки розвитку малих та середніх суб'єктів господарювання, приватних фермерів, хоча ці форми виробництва є найперспективнішими. Тому основними адресатами державних програм підтримки повинні стати саме малі та середні сільськогосподарські товаровиробники, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи та кооперативні об'єднання, які є селозберігаючими суб'єктами в сільській місцевості. Адже в такому випадку існує особиста зацікавленість фермера або членів кооперативу у подальшому розвитку як власного бізнесу, так і території, де вони мешкають. Для цього необхідно опиратися на успішний досвід залучення молоді у галузь через субсидування та кредитування молодих людей до 39-41 років. Щодо підтримки дрібних фермерів, то актуальним є досвід Польщі щодо запровадження пільгового кредитування малих форм підприємництва у галузі. Дрібне фермерство має величезний соціально-екологічний потенціал стійкості, і воно є мережею безпеки для мільйонів людей. Малі форми фермерства насправді є ресурсозберігаючим, високопродуктивним і приносить соціальні, економічні та екологічні переваги для населення в цілому.

Висновки до розділу 3

За результатами написання третього розділу сформувано такі висновки та узагальнення.

1. Український аграрний бізнес займає особливе місце в міжнародній торгівлі. Протягом тривалого періоду український агробізнес залишається впливовим експортером на світовому ринку соняшникової олії та зерна. Провідні позиції у світовій торгівлі посідають зернові культури, а саме пшениця, кукурудза, ячмінь, а також соняшник, цукрові буряки, боби, фрукти та овочі.

2. Найвагомішими частинами експорту продовольчих товарів та с/г продукції у 2021 році залишились зернові культури, олія, насіння олійних культур та макухи, тверді відходи від вилучення рослинних жирів і олій [6].

Основними країнами, до яких постачалась українська агропродовольча продукція, були: Китай, питома вага якого становила 15,5% у структурі експорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів, Індія – 7,1%, Нідерланди – 6,4%, Єгипет – 5,8%, Туреччина – 5,3%. Сільськогосподарська продукція є найважливішою статтею експорту України. У 2021 році вони склали 27,8 мільярдів доларів, що становить 41% від загального експорту країни в 68 мільярдів доларів. Україна є провідним у світі виробником соняшникової макухи, олії та насіння, а також найбільшим у світі експортером соняшникової макухи та олії. Перспективними ринками є країни Африки та ЄС.

3. Підтримка сільськогосподарських виробників в Україні є низькою порівняно з іншими країнами. В останні роки її рівень зафіксувався у середньому 1,7% від валових надходжень сільськогосподарських підприємств протягом 2019-21 років. Загальною проблемою державної підтримки вітчизняного сільського господарства є відсутність адекватної підтримки розвитку малих та середніх суб'єктів господарювання, приватних фермерів, хоча ці форми виробництва є найперспективнішими.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання кваліфікаційної роботи вирішено поставлені завдання та досягнуто встановленої мети. Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати такі висновки та узагальнення.

1) Надано характеристику сільському господарству, яке відіграє вирішальну роль в економіці країн, що розвиваються, і є основним джерелом продовольства, доходу та роботи для сільського населення. Сільське господарство визначено як одну із провідних галузей виробничої сфери, яка характеризується вирощуванням сільськогосподарських культур та розведенням тварин. Сільське господарство вже зробило значний внесок в економічне процвітання передових країн, і його роль в економічному розвитку менш розвинених країн є надзвичайно важливою. Сільське господарство є основою економіки, яке забезпечує людство основними інгредієнтами, а тепер і сировиною для індустріалізації.

2) Визначено стан дослідження проблеми. Сьогодні дослідження аграрного сектору в глобальній економіці в літературі має багато аспектів. Економісти-аграрники підкреслюють важливу роль аграрного сектора в розвитку економіки.

Необхідно відзначити, що погляди на роль сільського господарства різко змінилися за останні кілька десятиліть. Так, сучасні економісти сьогодні переважно погоджуються, що роль сільського господарства та розвитку села є невід'ємною частиною здорового розвитку держави. Більшість вчених відзначає, що сільськогосподарські ринки є основою історії та майбутнього глобалізації. У

процесі дослідження з'ясовано, що сільське господарство сьогодні відіграє важливу роль у міжнародних відносинах та у глобалізаційних процесах.

3) Визначено джерельну базу дослідження. Джерельна база даного дослідження містить джерела трьох напрямів: праці науковців (які представлено у періодичних виданнях, монографіях та книжках, які містять і теоретичні, і емпіричні дослідження проблематики сільського господарства), статистичні дані міжнародних організацій щодо розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції; статистичні дані щодо розвитку вітчизняного сільського господарства.

4) Дослідження динаміки та основних тенденцій розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції дало можливість визначити, що сільське господарство є важливою галуззю світової економіки із глобальною доданою

вартістю в 3,5 трлн. дол. США. Це складає 4,3% світового ВВП. Незважаючи на зростання кількості виробленої їжі, глобальний рівень поширеності недоїдання різко зріс у період між 2019 та 2020 роками під наслідком пандемії COVID-19.

Майже 10% населення світу страждали від голоду в 2020 році, порівняно з 8,4% в 2019 році. Це формує зростаючий попит на аграрну продукцію. Країни, що

розвиваються, частіше, ніж розвинені країни, покладаються на сільське господарство генеруючи більший відсоток ВВП. Трійка найкращих країн американських країнах за обсягом сільськогосподарської продукції: США;

Бразилія; Мексика. Топ-3 країни Азії за сільськогосподарським виробництвом:

Китай; Індія; Індонезія. Топ-3 країни Африки за сільськогосподарським виробництвом. Нігерія; Кенія; Єгипет. Топ-3 країни Європи за обсягом сільськогосподарської продукції: Франція; Туреччина; Іспанія.

Топ-3 країни Океанії за сільськогосподарським виробництвом: Австралія;

Нова Зеландія; Папуа-Нова Гвінея.

Враховуючи його важливість для світової економіки, сільське господарство є одним із найбільш привабливих ринків. Прогнозується, що в деяких регіонах спостерігатиметься значне збільшення попиту на

продовольство, зумовлене зростанням населення або доходів. Різке зростання продуктивності, вплив зміни клімату на виробництво та розвиток хвороб рослин і тварин, з іншого боку, вплинуть на пропозицію. До 2030 року торгівля сільськогосподарською продукцією буде продовжувати розвиватися, хоча й повільніше, ніж протягом останнього десятиліття.

5) Огляд світових моделей підтримки сільського господарства дав можливість відзначити, що критично важливо зробити сучасні технології доступними, а національні системи сільськогосподарських досліджень повинні працювати на рівнях провінцій або регіонів, щоб знайти нові технології, придатні для місцевих умов, і держава повинна мати системи консультацій для поширення

цих технологій. Необхідно відзначити, що гарних результатів у даному напрямку досягнуто Польщею, Нідерландами, Німеччиною, Канадою, Францією та Австралією. У цих державах висока ефективність сільського господарства

досягнута із підтримкою екосистеми країни. Тому донішим наразі є дослідження цивілізованих, як європейських, так і американських підходів до аграрного виробництва.

Передусім, необхідно розглянути досвід підтримки сільського господарства США, основний підхід якого полягає у застосуванні широкого набору фінансових інструментів від прямого субсидування до страхових виплат.

Підхід Нідерландів ґрунтується на пріоритетності впровадження екологічності та енергозбереження. Підхід Канади ґрунтується на підтримці інноваційності

галузі та унікальній системі підтримки постачання. Досвід підтримки

сільськогосподарської продукції Австралії ґрунтується на різних програмах

фінансування. Щодо Франції, то необхідно відзначити, що сільське господарство, незважаючи на переважання приватного землеволодіння, є

найбільш опікуваною державою галуззю. Німеччина підтримує галузь, але не

дотаційно чи прямим виділенням коштів. Зокрема, можлива державна допомога

соціального характеру окремим споживачам, гуманітарна допомога та гранти господарствам, які зазнали збитків після відновлення Німеччини. У Польщі

дотримуються підходи тотальної дипломатичної підтримки аграрних виробників

для посилення експорту. Тож, сучасні успішні світові моделі підтримки

сільського господарства мають різні підходи, які у більшій мірі відповідають

особливостям функціонування та історичного розвитку аграрного сектору та природних умов. Розглянуті моделі ґрунтуються на аграрній політиці окремої

держави.

6) Дослідження перспектив впровадження закордонного досвіду

підтримки базувалось на врахуванні ключових проблем та тенденцій розвитку

сільського господарства у 2021 році, визначених Світовим Банком: продовольча

безпека; вирощування комах для їжі та корму; оптимізація фінансування

харчових продуктів для побудови зеленішого майбутнього; цифрове сільське

господарство визначено шляхом у майбутнє; посилюється проблематика

годування зростаючих міст. Щодо перспектив впровадження підтримки

сільськогосподарського сектору економіки, то необхідно відзначити, що

насамперед кожна країна у розробці власної моделі ґрунтується на стані розвитку агропромислового сектору та природних і національних особливостях його функціонування, тому деякі інструменти є можливими для їх запозичення іншими країнами, а деякі – ні, через їх специфічну прив'язаність до певного регіону та/або кліматичних умов.

Цінним є досвід соціальної підтримки фермерів Німеччини. Успішним є досвід Нідерландів, який направлений на забезпечення сталого розвитку галузі через залучення молоді у галузь (за рахунок субсидування та кредитування молодих людей до 39-41 років); розширення виробництва екотоварів і використання біомаси як палива на фермерських господарствах, підтримка наукових досліджень у галузі. Для постсоціалістичних моделей перспективним є польська модель підтримки аграрних виробників в частині дипломатичної підтримки у пошуку нових ринків збуту для сільськогосподарської продукції.

Також цікавим є впровадження підтримки довгострокового кредитування сільського господарства із компенсацією половини відсоткової ставки та надання кредитів підприємцям зі сплатою 3% річних із відшкодування решти банківської відсоткової ставки державою.

7) Надано загальну характеристику розвитку сільського господарства України. Наразі Міністерство аграрної політики України реалізовує стратегію розвитку сільськогосподарського сектора до 2030 року, яка передбачає забезпечення продовольством 1 млрд населення світу. Головними завданнями розвитку сільського господарства України визначено: економічний розвиток, ефективне виробництво, світова конкурентоздатність. За результатами 2021 року сільське господарство серед усіх галузей дало найвищий відсоток до ВВП – більше 10%. У 2021 році сільське господарство показало найвищий приріст виробництва. За підсумками року на сільгоспідприємствах виробництво збільшилося на 19,2%. Понад 55% території України займає рілля. Сільське господарство забезпечує роботу для 18% населення України. Таким чином, Україна має потужне сільське господарство. Україна є одним із провідних

світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції та відіграє вирішальну роль у постачанні насіння олійних культур і зерна на світовий ринок.

8) Оцінено експортний потенціал сільськогосподарської галузі України. На агропродовольчу продукцію припадає найбільший відсоток у загальному експорті України – близько 41 % за рік. Україна дедалі впевненіше претендуємо

на статус одного з найбільших гарантів світової продовольчої безпеки.

Основними країнами, до яких постачалась українська агропродовольча продукція у 2021 році, були: Китай, питома вага якого становила 15,5 % у

структурі експорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів,

Індія – 7,1 %, Нідерланди – 6,4 %, Єгипет – 5,8 %, Туреччина – 5,3 %.

Україна вже майже десять років залишається в десятці найбільших експортерів пшениці, кукурудзи та соняшникової олії у світі. Протягом кількох років вона також

набирає частку у світовому експорті соєвих бобів, меду, яблук і ягід. Одним із

головних торгових партнерів України є ЄС. Експорт України до ЄС зростає.

Значний потенціал із зростаючим попитом має ринок Африки.

9) Визначено проблеми державної підтримки вітчизняного сільськогосподарства. Підтримка сільськогосподарських виробників в Україні є низькою

порівняно з іншими країнами. В останні роки її рівень зафіксувався у середньому

1,7% від валових надходжень сільськогосподарських підприємств протягом

2019-21 років. Загальною проблемою державної підтримки вітчизняного

сільськогосподарства є відсутність адекватної підтримки розвитку малих та

середніх суб'єктів господарювання, приватних фермерів, хоча ці форми

виробництва є найперспективнішими. Для цього необхідно опиратися на

успішний досвід залучення молоді у галузь через субсидування та кредитування

модерних людей до 39-41 років. Щодо підтримки дрібних фермерів, то

актуальним є досвід Польщі щодо запровадження пільгового кредитування

малих форм підприємництва у галузі. Дрібне фермерство має величезний

соціально-екологічний потенціал стійкості, і воно є мережею безпеки для

мільйонів людей. Малі форми фермерства насправді є ресурсозберігаючим,

високопродуктивним і приносить соціальні, економічні та екологічні переваги для населення в цілому.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

НУБІП України

1. ВВП України за роками. НАБУ. URL: <https://nabu.ua/ua/vvp-2.html>

(дата звернення: 19.09.2022).

НУБІП України

2. Врожай онлайн 2021. Latifundist. URL: <https://latifundist.com/urozhaj-online-2021> (дата звернення: 19.09.2022).

3. Гесць В. М. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку. Київ: Академперіодика, 2020. 456 с.

НУБІП України

4. Довгопол Я., Гонта М., Сущенко Р., Юсип'юк І, Наливайко М., Танасійчук О., Банахевич Ю. Світові моделі підтримки сільського господарства. Укрінформ. 06.05.2016. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2012230-svitovi-modeli-pidtrimki-silskogo-gospodarstva.html> (дата звернення: 19.09.2022).

НУБІП України

5. Кравченко Н.Б. Аграрне підприємництво в Україні: історичний аспект (кінець 80-х – середина 90-х років ХХ століття). Монографія. Київ: Редакційно-видавничий центр НУБІП України, 2016. 224 с.

НУБІП України

6. Лешенко Р. За 2021 рік Україна збільшила зовнішньоторговельний обіг с/г продукції та продовольчих товарів. Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2022. URL: <https://minagro.gov.ua/news/za-2021-rik-ukrayina-zbilshila-zovnishnotorgovelnij-obig-sg-produkciyi-ta-prodovolchih-tovariv-roman-leshchenko>

НУБІП України

(дата звернення: 19.09.2022).

7. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka> (дата звернення: 08.09.2022).

НУБІП України

8. Пасхавер Б. Й. Агропродовольчий комплекс України у міжгалузевих пропорціях: стан та динаміка. Економіка і прогнозування, 2018. № 2. С. 151-159.

9. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 19.09.2022).

НУБІП України

10. Про затвердження модельних статутів сільськогосподарського кооперативу. Постанова Кабінету Міністрів України. Статут від 03.03.2021

№ 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.09.2022).

11. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України; Стратегія від 03.03.2021 №

179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.09.2022).

12. Прогноз розвитку сільського господарства ОЕСР-ФАО на 2021-2030 рр. Аграрний та продовольчий ринки: Тенденції та перспективи. URL:

<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/1afeaedd->

<en/index.html?itemId=/content/component/1afeaedd-en#section-d1e4463> (дата звернення: 08.09.2022).

13. Сільське господарство. Державний комітет статистики України. 2019.

URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/s_gosp/SG.pdf (дата звернення: 08.09.2022).

14. Сільське, лісове та рибне господарство. Державна служба статистика.

URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (дата звернення: 08.09.2022).

15. Соціально-економічний розвиток України за 2021 рік. Державна

служба статистики України. URL:

https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/infografika/2021/soc_ek_r_Ukr/soc_ek_r_Ukr_12_21.pdf (дата звернення: 19.09.2022).

16. Страпчук С. Дослідження циркулярної моделі забезпечення сталого розвитку сільського господарства. Економічний аналіз. 2020. Том 30. № 4. С.

195-203. DOI: <https://doi.org/10.35774/econ2020.04.195>

17. Стратегію розвитку сільськогосподарського сектора до 2030 року.

URL: <https://strategy.uifuture.org/ukraina%E2%80%93sv%D1%96toviy-supermarket-ekolog%D1%96chnix->

produkt%D1%96v.html?fbclid=IwAR0CgI7nrQUAHOZD97Vc6E4V0c7LJz5CxgGva8qaz0kW8hksS7Q_KIu59S4#6-6-5 (дата звернення: 19.09.2022).

18. 5 Key Issues in Agriculture in 2021. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/12/16/5-key-issues-in-agriculture-in-2021>. (дата звернення: 19.09.2022).

19. Agricultural Act of 2014. 113 Congress of USA. 07.02.2014. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-113hr2642enr/pdf/BILLS-113hr2642enr.pdf> (дата звернення: 19.09.2022).

20. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2022: Reforming Agricultural Policies for Climate Change Mitigation. Ukraine. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/ee86a0b9-en/index.html?itemId=/content/component/ee86a0b9-en#section-d1e115298> (дата звернення: 19.09.2022).

21. Agriculture and Food. The World Bank. 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/overview> (дата звернення: 08.09.2022).

22. Alston J. M., Pardey P. G. Agriculture in the Global Economy. *Journal of Economic Perspectives*. 2014. Volume 28. Number 1. P. 121-146. URL: https://www.researchgate.net/publication/263245680_Agriculture_in_the_Global_Economy (дата звернення: 08.09.2022).

23. Alston J.M., Chan-Kang C., Marra M.C., Pardey P.G., Wyatt T.J. A Meta-Analysis of Rates of Return to Agricultural R&D: Ex Pede Herculem? IFPRI research report 113. International Food Policy Research Institute, Washington, D.C. 2000. URL: <https://scholar.google.com/scholar?q=A%20MetaAnalysis%20of%20Rates%20of%20Return%20to%20Agricultural%20RD:%20Ex%20Pede%20Herculem%20IFPRI%20research%20report%20113> (дата звернення: 08.09.2022).

24. Alvarez-Cuadrado F., Roschke M. Structural change out of agriculture: Labor push versus labor pull. *American Economic Journal: Macroeconomics*. 2011. № 3. pp. 127-158. URL: <https://doi.org/10.1257/mac.3.3.127> (дата звернення: 08.09.2022).

25. Anderson K. Globalization's effects on world agricultural trade, 1960-2050. 2010. №365. P. 3007-3021. URL: doi:10.1098/rstb.2010.0131. (дата звернення: 08.09.2022).

26. Byerlee D., Alex G.E. Strengthening National Agricultural Research Systems: Policy Issues and Good Practice, environmentally and socially sustainable development series. The World Bank, Washington, D.C. 1998.

27. Castañeda A., Doan D., Newhouse D., Nguyen M. C., Cematsu H., Azevedo J. P. Who Are the Poor in the Developing World? The World Bank. Poverty and Equity Global Practice Group. 2016. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/187011475416542282/pdf/WPS7844.pdf> (дата звернення: 08.09.2022).

28. Chait J. What Is Agribusiness? Agribusiness Explained. The Balance Small Business. 2020. URL: <https://www.thebalancesmb.com/what-is-agribusiness-2538209> (дата звернення: 08.09.2022).

29. Charlton D., Castillo M. Potential Impacts of a Pandemic on the US Farm Labor Market. Applied Economic Perspectives and Policy. 2020. №43. P. 39-57. URL: <https://doi.org/10.1002/aerp.13105>. (дата звернення: 08.09.2022).

30. Christiaensen L. Can agriculture create job opportunities for youth? C. Monga, A. Shimelis, A. Woldemichael (Eds.), Creating Decent Jobs: Strategies, Policies, and Instruments. African Development Bank Policy Research Document 2. African Development Bank. 2019. P. 50-51. URL: <https://scholar.google.com/scholar?q=Can%20agriculture%20create%20job%20opportunities%20for%20youth> (дата звернення: 08.09.2022).

31. Christiaensen L., Demery L., Kuhl J. The (evolving) role of agriculture in poverty reduction – An empirical perspective Journal of Development Economics. 2011. № 96. pp. 239-254. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304387810001252/pdf?md5=3fc585c1615d10d1e8642ba4f5e4eb2&pid=1-s2.0-S0304387810001252-main.pdf> (дата звернення: 08.09.2022).

32. Climate-smart agriculture. The World Bank, 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/climate-smart-agriculture> (дата звернення: 08.09.2022).

33. Costinot A., Donaldson D., Vogel J., Werning I. Comparative advantage and optimal trade policy. 2015. № 130, p. 659-702. URL: <https://doi.org/10.1093/qje/qjv007>. (дата звернення: 08.09.2022).

34. Dorward A., Kydd J., Morrison J., Grey I. A policy agenda for pro-poor agricultural growth. World Development. 2004, № 32 (1), pp. 73-89. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X03001931/pdf?md5=7d15bcb6d3e49541d00183d8cb2848&pid=1-s2.0-S0305750X03001931-main.pdf> (дата звернення: 08.09.2022).

35. Eicher C.K., Staatz J.M. (Eds.). Agricultural development in the third world (3rd ed.), Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD. 1998. URL: <https://scholar.google.com/scholar?q=Agricultural%20development%20in%20the%20third%20world> (дата звернення: 08.09.2022).

36. Ending poverty and hunger by 2030 : an agenda for the global food system (English). The World Bank. 2015. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/700061468334490682/ending-poverty-and-hunger-by-2030-an-agenda-for-the-global-food-system> (дата звернення: 08.09.2022).

37. Fan S., Zhang L., Zhang X. Growth and Poverty in Rural China: The Role of Public Investment. International Food Policy Research Institute, Washington, D.C. EPTD Discussion Paper. 2001. Vol. 66. URL: https://scholar.google.com/scholar_lookup?title=Growth%20and%20Poverty%20in%20Rural%20China%3A%20The%20Role%20of%20Public%20Investment&publication_year=2001&author=S.%20Fan&author=L.%20Zhang&author=X.%20Zhang (дата звернення: 08.09.2022).

38. FAO Statistical Yearbook 2021 - World Food and Agriculture. 2021. URL: <https://reliefweb.int/report/world/fao-statistical-yearbook-2021-world-food-and-agriculture> (дата звернення: 08.09.2022).

39. Food Finance Architecture : Financing a Healthy, Equitable, and Sustainable Food System. World Bank. 2021. URL:

<https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/879401632342154766/food-finance-architecture-financing-a-healthy-equitable-and-sustainable-food-system> (дата звернення: 19.09.2022).

40. Food Security Update. 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update> (дата

звернення: 08.09.2022).

41. Frezal C., Gay S., Nenert C. The Impact of the African Swine Fever outbreak in China on global agricultural markets. OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers. 2021. № 156. URL: <https://dx.doi.org/10.1787/96d0410d-en>. (дата

звернення: 08.09.2022).

42. Gadhok I. et al. Trade and Sustainable Development Goal 2 – Policy options and their trade-offs. Rome. FAO. 2020. URL:

<https://doi.org/10.4060/cb0580en>. (дата звернення: 08.09.2022).

43. Harris D. R., Fuller D. Q. Agriculture: Definition and Overview. Encyclopedia of Global Archaeology (Claire Smith, Ed.). Springer, New York. 2014.

Pp. 104-113. URL:

https://www.researchgate.net/publication/301345493_Agriculture_Definition_and_Overview (дата звернення: 08.09.2022).

44. Hazell P., Haddad L. Agricultural Research and Poverty Reduction. Food, agriculture and environment discussion paper. International Food Policy Research Institute, Washington, D.C. 2001. Vol. 34.

45. Health, Nutrition and Population. The World Bank. 2022. URL: <https://datatopics.worldbank.org/health/> (дата звернення: 08.09.2022).

46. Heisel W., Veltkamp S. Avoidable risk factors take an increasing toll on health worldwide. 2015. URL: <https://www.healthdata.org/news-release/avoidable-risk-factors-take-increasing-toll-health-worldwide> (дата звернення: 08.09.2022).

47. Hertel T.W., Baldos U.L.C. Attaining food and environmental security in an era of globalization. Global Environ Change. 2016. № 41. pp. 195-205. URL:

10.1016/j.gloenvcha.2016.10.006;

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959378016304046/pdf?md5=c2431e6cc91bd5c012f8ff88d20fad38&pid=1-s2.0-S0959378016304046-main.pdf>

(дата звернення: 08.09.2022).

48. Hirschman A. The strategy of economic development. New Heaven and London, Yale University Press. 1958.

49. Huang J., Otsuka K., Rozelle S. Agriculture in China's development: Past disappointments, recent successes, and future challenges. chapter 13.

L. Brandt, T.G. Rawski (Eds.). China's Great Economic Transformation. Cambridge University Press, Cambridge, UK. 2008. p. 467-505.

50. Ivanic M., Martin W. Sectoral productivity growth and poverty reduction: National and global impacts. 2018. World Development, №109, pp. 429-439. URL:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X17302383/pdf?md5=2aee4d6457539170a853c0a572af8efe&pid=1-s2.0-S0305750X17302383-main.pdf>

(дата звернення: 08.09.2022).

51. Johnston B.F., Mellor J.W. The role of agriculture in economic development. The American Economic Review. 1961. №51 (4). pp. 566-593. URL:

https://scholar.google.com/scholar_lookup?title=The%20role%20of%20agriculture%20in%20economic%20development&publication_year=1961&author=B.F.%20Johnston&author=J.W.%20Mellor

(дата звернення: 08.09.2022).

52. Khanna N., Solanki P. Role of agriculture in the global economy. 2nd International Conference on Agricultural & Horticultural Sciences. India. 2014.

URL: <https://www.walshmedicalmedia.com/proceedings/role-of-agriculture-in-the-global-economy-15024.html> (дата звернення: 08.09.2022).

53. Kraay A. When is growth pro-poor? Evidence from a panel of countries. Journal of Development Economics. 2006. № 80. pp. 198-227 URL:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304387805000726/pdf?md5=808bbaa53d5d038e73e43b76bf3afbf0&pid=1-s2.0-S0304387805000726-main.pdf>

(дата звернення: 08.09.2022).

54. Lewis W. A. Economic development with unlimited supplies of labor. The Manchester School of Economics and Social Studies, 1954. №22. p. 139-191. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9957.1954.tb00021.x> (дата звернення: 08.09.2022).

55. Lin J. Y. Agriculture is key for economic transformation, food security, and nutrition. 2018. URL: International Food Policy Research Institute URL: <https://www.ifpri.org/blog/agriculture-key-economic-transformation-food-security-and-nutrition> (дата звернення: 08.09.2022).

56. Luckstead J., Nayga R. M., Jr, Snell H. A. Labor Issues in the Food Supply Chain amid the COVID-19 Pandemic. Applied Economic Perspectives and Policy. 2020. №43. p. 382-400. URL: <https://doi.org/10.1002/aerpp.13090>. (дата звернення: 08.09.2022).

57. Macro Indicators. FAOStat. URL: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/MK> (дата звернення: 08.09.2022).

58. Macroeconomy. Part 1. FAO. 2018. URL: <https://www.fao.org/3/i2490e/i2490e01c.pdf>. (дата звернення: 08.09.2022).

59. Mellor J. W. (Ed.). Agriculture on the Road to Industrialization. Published for the International Food Policy Research Institute, Baltimore and London. The Johns Hopkins University Press. 1995. URL: <http://www.ifpri.org/pubs/books/Mellor95/Mellor95.pdf> (дата звернення: 08.09.2022).

60. Nykolyuk O., Pyvovar P., Chmil A., Bogonos M., Topolnycky P., Cheban I., Fellmann T. Agricultural markets in Ukraine: current situation and market outlook until 2030/ Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. 49 p. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a362dc31-3865-11ec-8daf-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search> (дата звернення: 19.09.2022).

61. OECD Agriculture Statistics. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/data/oecd-agriculture-statistics_agr-data-en (дата звернення: 08.09.2022).

62. OECD. The role of transparency in avoiding a COVID-19 induced food crisis. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19). 2020. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-role-of-transparency-in-avoiding-a-covid-19-induced-food-crisis-d6a37aeb/>. (дата звернення: 08.09.2022).

63. Parkhomenko N., Otenko I., Otenko V., Chepeliuk M. Development of export potential of Ukraine's agricultural sector. Economic Engineering in Agriculture and Rural Development. 2022. Vol. 22, Issue 1, p. 485-492. URL: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.22_1/Art57.pdf (дата звернення: 19.09.2022).

64. Population Dashboard, Health, Nutrition and Population. The World Bank. 2022. URL: <https://datatopics.worldbank.org/health/population> (дата звернення: 08.09.2022).

65. Prebisch R. The economic development of Latin America and its principal problems. Economic Commission for Latin America. United Nations Department of Economic Affairs. Lake Success New York, 1950.

66. Ravallion M., Chen S. China's (uneven) progress against poverty. Journal of Development Economics. 2007. № 82 (1). pp. 1-42. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304387805001185/pdf?md5=c67d5498429b0867b818eb5496b390cd&pid=1-s2.0-S0304387805001185-main.pdf> (дата звернення: 08.09.2022).

67. Ravallion M., Chen S. Measuring pro-poor growth. Economics Letters. 2003. № 78. pp. 93-99. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165176502002057/pdf?md5=5537afba11f80810e27686438b0f8962&pid=1-s2.0-S0165176502002057-main.pdf> (дата звернення: 08.09.2022).

68. RICH Food, Smart City : How Building Reliable, Inclusive, Competitive, and Healthy Food Systems is Smart Policy for Urban Asia. World Bank. 2021. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35137> (дата звернення: 19.09.2022).

69. Ruttan V.W. Induced innovation, evolutionary theory and path dependence: Sources of technical change. *The Economic Journal* 1997. №107 (444). pp. 1520-1529. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.1997.tb00063.x> (дата звернення: 08.09.2022).

70. Schmitz C., Biewald A., Lotze-Campen H., Popp A., Dietrich J. P., Bodirsky B., Krause M., Weindl I. Trading more food: Implications for land use, greenhouse gas emissions, and the food system. *Global Environ. Change*. 2012. №22 (1). pp. 189-209. URL: [10.1016/j.gloenvcha.2011.09.013](https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.09.013) (дата звернення: 08.09.2022).

71. Schultz T.W. *Economic growth and agriculture*. McGraw-Hill. New York. 1968. URL: https://scholar.google.com/scholar_lookup?title=Economic%20growth%20and%20agriculture&publication_year=1968&author=T.W.%20Schultz (дата звернення: 08.09.2022).

72. Schultz T.W. *Transforming traditional agriculture*. Yale University Press. New Haven. 1964. URL: https://scholar.google.com/scholar_lookup?title=Transforming%20traditional%20agriculture&publication_year=1964&author=T.W.%20Schultz (дата звернення: 08.09.2022).

73. Singer H.W. The distribution of gains between investing and borrowing countries. *The American Economic Review*. 1950. №40 (2). pp. 473-485.

74. Statistics. FAO. URL: <https://www.fao.org/statistics/en/> (дата звернення: 08.09.2022).

75. Strategy for agricultural statistics for 2020 and beyond. European commission Eurostat. 37 p. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/749240/749310/Strategy+on+agricultural+statistics+Final+version+for+publication.pdf/9c7787ca-0e00-f676-7a64-7f56e74ec813>

(дата звернення: 08.09.2022).

76. The world is at a critical juncture. The State of Food Security and Nutrition in the World. FAO. 2021. URL: <https://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition/2021/en/> (дата звернення: 08.09.2022).

77. Timmer C.P., Eicher C., Staatz J. (Eds.). The agricultural transformation. Chapter 7 in International Agricultural Development (3rd). John Hopkins University Press, Baltimore, MD. 1998. p. 113–135.

78. Transforming food systems for food security, improved nutrition and affordable healthy diets for all SOFI 2021. URL: <https://www.fao.org/publications/sofi/2021/en/> (дата звернення: 08.09.2022).

79. Ukraine Agricultural Production and Trade Foreign Agricultural Service U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE April 2022. URL: <https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/2022-04/Ukraine-Factsheet-April2022.pdf> (дата звернення: 19.09.2022).

80. Verner D, Roos N., Halloran A., Surabian G., Tebaldi E., Ashwill M.; Vellani S., Konishi Y. Insect and Hydroponic Farming in Africa : The New Circular Food Economy. Agriculture and Food Series. Washington, DC: World Bank. 2021. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36401> (дата звернення: 19.09.2022).

81. Visualizing the Importance of Agriculture in the World's Economy. URL: <https://howmuch.net/articles/role-agriculture-around-the-world> (дата звернення: 08.09.2022).

82. What's Cooking : Digital Transformation of the Agrifood System. World Bank. 2021. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35216> (дата звернення: 19.09.2022).

83. Wiedmann T., Lenzen M. Environmental and social footprints of international trade. Nat. Geosci.. 2018. № 11 (5). pp. 314-321. URL: [https://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-](https://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-85046375233&partnerID=10&rel=R3.0.0)

[85046375233&partnerID=10&rel=R3.0.0](https://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-85046375233&partnerID=10&rel=R3.0.0) (дата звернення: 08.09.2022).

84. World Bank. Jobs and development. The World Bank, Washington, D.C. 2017. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/jobsanddevelopment> (дата звернення: 08.09.2022).

85. Zhao X., Wisea M. A., Waldhoff S. T., Kyle G. P., Huster J. E., Ramig C. W., Rafelski L. E., Patel P. L., Calvin K. V. The impact of agricultural trade approaches on global economic modeling. Global Environmental Change 2022, Volume 73. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959378021001928#b0280> (дата звернення: 08.09.2022).

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ

Додажок А.1

НУБІП України

Роль сільського господарства у світовій економіці (% від ВВП)

The Role of Agriculture in the World Economy

Agriculture as Share of Total GDP (%)



Article & Source:
<http://howmuch.net/articles/role-agriculture-around-the-world>
World Bank: <http://worldbank.org>

howmuch™

Джерело: [81]

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Роль сільського господарства на американських континентах

НУБІП України

The Role of Agriculture in the Americas

Agriculture as GDP Value Added (\$) & as Share of Total Employment (%)

Н



Н



How to read this map: Countries are coded based on their total agricultural output as part of their GDP. Countries appear bigger as their agricultural output is higher e.g. U.S. Conversely, countries with lower agricultural output appear smaller e.g. Saint Lucia.

Article & Sources:
<http://www.ck12.net/lesson/11166-agriculture-around-the-world>
World Bank - www.worldbank.org

howmuch.net

Джерело: [81].

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Роль сільського господарства в Азії

The Role of Agriculture in Asia

Agriculture as GDP Value Added (\$) & as Share of Total Employment (%)



Джерело: [81].

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Роль сільського господарства в Африці

The Role of Agriculture in Africa

Agriculture as GDP Value Added (\$) & as Share of Total Employment (%)

Н

Н



How to read this map: Countries are color-coded based on their total agricultural output as a part of their GDP. Countries appear bigger as their agricultural output is higher (e.g. Nigeria). Conversely, countries with lower agricultural output appear smaller (e.g. Swaziland).

Article & Sources:
<https://www.howmuch.net/usa/afrika-agriculture-around-the-world/>
 World Bank - <https://www.worldbank.org/>

Джерело: [81].

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Роль сільського господарства в Європі

The Role of Agriculture in Europe

Agriculture as GDP Value Added (\$) & as Share of Total Employment (%)

Н

Н



Джерело: [81].

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Роль сільського господарства в Океанії

The Role of Agriculture in Oceania

Agriculture as GDP Value Added (\$) & as Share of Total Employment (%)

Н



How to read this map: Countries are sorted based on their total agricultural output, as part of their GDP. Countries appear bigger as their agriculture output is higher, e.g. Australia. Countries, countries with lower agricultural output appear smaller, e.g. Timor.

Article & Source:

<https://www.howmuch.net/2019/09/04/2019-agriculture-output-by-country/>
World Bank: <https://www.worldbank.org>

howmuch.net

НУБІП України

Джерело: [8].

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України